

SOTAVETERAANIT JA -INVALIDIT SUOMALAISESSA LEHDISTÖSSÄ 1960-LUVULTA 1990-LUVUN ALKUUN

Viljami Peltola

Maisterintutkielma

Historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syksy 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta	Laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Historian ja etnologian laitos
Tekijä	
Viljami Peltola	
Työn nimi	
Sotaveteraanit ja -invalidit suomalaisessa lehdistössä 1960-luvulta 1990-luvun alkuun	
Oppiaine	Työn tyyppi
Historia	Maisterintutkielma
Aika	Sivumäärä
Marraskuu 2024	69
Ohjaaja	
Antero Holmila	
Tiivistelmä	
<p>Tässä tutkielmassa olen selvittänyt sotaveteraaneihin ja -invalideihin liittyvää uutisointia suomalaisessa sanoma- ja aikakauslehdissä 1960-luvulta 1990-luvun alkuun saakka. Lähdeaineistoksi valitsin Helsingin Sanomat ja Suomen Kuvalehden, joiden pääkirjoituksia sekä muita kantaa ottavia tekstejä, artikkeleita, reportaaseja ja mielipidekirjoituksia olen analysoinut käyttämällä diskurssianalyysiä. Tutkielman tavoitteena oli selvittää, millainen kuva veteraaneista ja invalideista muodostui lehdistön kautta, ja siinä tapahtuneita muutoksia. Lisäksi tavoitteena oli antaa yleiskuva siitä, millaista keskustelua veteraaneista ja invalideista käytiin. Yhteiskunnallinen asema ja siihen liittyneet haasteet, joita veteraaniliitot toivat esille 1960-luvun alusta lähtien, olivat lähes koko tutkimusajankohdan ajan kantavana diskurssina veteraaneihin liittyneissä lehtijutuissa. Jonkin verran käsiteltiin myös veteraanien arvostukseen liittyviä asioita. Veteraaneihin suhtauduttiin myönteisesti läpi koko tutkimusajankohdan ajan. 1980-luvun loppupuolelta lähtien keskustelu lehdistössä painottui veteraanien merkityksen, uhrauksien ja sankaruuden korostamiseen. Myös sotainvalideihin liittyneissä lehtijutuissa korostui heidän yhteiskunnallinen asemansa. Erityisesti invalidien lainsäädäntöä ja siihen vaadittuja parannuksia kommentoitiin ahkerasti. Lehtijutuista heijastui invalideja kohtaan voimakas sympatia ja yhteiskunnan kollektiivinen vastuu heidän huolehtimisestaan. Lehdistössä esiin päässeistä sotainvalideista sai hyvin sinnikkään, sopeutuvaisen ja vaatimattoman kuvan.</p>	
Asiasanat: sotaveteraanit, sotainvalidit, sanoma- ja aikakauslehdistö, diskurssianalyysi.	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimusaihe	1
1.2	Aiheen taustoitus	2
1.3	Aikaisempi tutkimus	7
1.4	Tutkimuskysymykset ja rajaukset	11
1.5	Alkuperäislähteet, metodit ja tutkimusetiikka	13
2	SOTAVETERAANIT LEHDISTÖSSÄ 1960-1970-LUVULLA	16
2.1	Veteraanien asiat pinnalle veteraaniliittojen ansiosta	16
2.2	Ymmärrystä ja tukea veteraaniliittojen vaatimuksiin, ja kritiikkiä päättäjiä kohtaan	20
2.3	Pettymys valtion toimiin ja kokemus yhteiskunnan välinpitämättömyydestä	24
3	SOTAINVALIDIT LEHDISTÖSSÄ 1960-1970-LUVULLA	28
3.1	Sotainvalidien Veljesliitto merkittävänä toimijana	28
3.2	Sotainvalidien auttaminen valtion ja koko muun yhteiskunnan kunniasia	30
3.3	Sisukkaat ja vaatimattomat sopeutujat	34
4	SOTAVETERAANIT LEHDISTÖSSÄ 1980-LUVULTA 1990-LUVUN ALKUUN 40	
4.1	Kohti kansallista veteraanipäivää ja arvostuksen nousua	40
4.2	Veteraanien kunnianpalautus ja arvostelua menneiden vuosikymmenten ilmapiiriä kohtaan	44
4.3	Suhtautumisen ja ilmapiirin muutos veteraanien silmin	49

5	SOTAINVALIDIT LEHDISTÖSSÄ 1980-LUVULTA 1990-LUVUN ALKUUN .	54
5.1	Huolta ikääntyneistä sotainvalideista.....	54
5.2	Arjen ja eletyn elämän läpikäyntiä.....	57
6	PÄÄTÄNTÖ.....	62
	LÄHTEET.....	66

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimusaihe

Suomessa sotaveteraaneilla tarkoitetaan yleisesti vuoden 1939–1945 sotiin osallistuneita henkilöitä, joilla on rintamasotilas- tai rintamapalvelustunnus. Sotainvalideilla tarkoitetaan puolestaan niitä veteraaneja, jotka ovat saaneet sodasta pysyvän vamman tai sairauden.¹ Sotaveteraaneja on ollut suhteessa Suomen väestöön hyvin paljon: on arvioitu, että noin 70 % vuosien 1896–1925 aikana syntyneistä miehistä osallistui sotatoimiin.² Heti sodan jälkeen tarkempia tutkimuksia sotaveteraanien määrästä ei tehty, mutta Kansaneläkelaitoksen vuonna 1971 tekemän laskelman mukaan heitä arvioitiin olevan 410 000.³ Pysyvästi sodan takia vammautuneita on arvioitu olleen sodan jälkeen vajaa 100 000.⁴

---

¹ Valtiokonttori.fi

² Hännikäinen, 1982, 1.

³ Tuomisto, 2004, 98–99.

⁴ Honkasalo, 2000, 515.

Maisterintutkielmassa tutkin suomalaisen lehdistön (Helsingin Sanomat ja Suomen Kuvalehti) uutisointia ja siinä tapahtuneita muutoksia sotaveteraaneista ja sotainvalideista 1960-luvulta 1990-luvun alkuun saakka. Veteraanit ja invalidit ovat olleet viime vuosikymmenten aikana Suomessa suuresti arvostettuja kunniakansalaisia, joiden tekoja ja uhrautumista Suomen itsenäisyyden puolustajina on ylistetty ja kiitetty.⁵ Arvostus on näkynyt esimerkiksi itsenäisyyspäivän juhlavastaanotolla, jossa juhliin kutsutut veteraanit ja invalidit ovat olleet juhlien seuratuimpia vieraita. Sotien jälkeisinä vuosina ja vuosikymmeninä tilanne oli erilainen. Itsenäisyyden säilyttäneessä, mutta sodat hävinneessä ja raskaat rauhanehdot kokeneessa Suomessa, rintamalta siviiliin palaaminen ei merkinnyt erityiskohtelua etenkin veteraaneille, vaan heitä odotti uurrastus maan jälleenrakentamisessa ja kamppailu asemansa ja julkisen arvostuksensa parantamisessa. Usein 1960–1970-lukua pidetään aikana, jolloin veteraanien arvostus oli alhaisimmillaan, ja tuohon ajanjaksoon kuuluu esimerkiksi tunnettu veteraanien arvostusta ja kohtelua kuvaava lausunto ”Mitäs menitte sinne?”. Tällainen ajattelu-tapa oli kuitenkin vähemmistössä, sillä enemmistö suomalaisista ymmärsi veteraanien uhrauksien ja tekojen merkityksen, vaikka julkiset huomionosoitukset valtion tasolta antoivatkin, ulkopoliittisista syistä, odottaa itseään. 1900-luvun kahtena viimeisenä vuosikymmenenä tilanne muuttui kohti sitä, mihin Suomessa on viimeiset reilu 30 vuotta totuttu.⁶

1.2 Aiheen taustoitus

Sotien jälkeisinä vuosina Suomessa keskityttiin maan jälleenrakentamiseen, evakkojen asuttamiseen ja sotakorvausten maksamiseen. Rintamalta palanneiden sotaveteraanien ensimmäiset vuodet sotien jälkeen menivät pitkälti arkisen

---

⁵ Kivimäki, 2012, 23; Kinnunen & Jokisipilä, 435–436.

⁶ Hoppu, 2014, 32–34; Uino, 2014, 541–544.

aherruksen parissa: töitä riitti niin teollisuuden aloilla, metsäsavotoilla kuin maanhankintalain myötä saadun maan kunnostamisessa.⁷ Sotainvalidien paluuta sotasairaaloista siviiliin pyrittiin helpottamaan sotilasvammalainsäädännön kehityksellä. Heistä huolehtiminen nähtiin valtion velvollisuutena. Tärkeänä apuna ja edunvalvojana vuosikymmenten ajan toimi Sotainvalidien Veljesliitto^{8,9}

Sotaveteraanit eivät kiistanalaista maanhankintalakia ja ammatillista pikakoulutusta lukuun ottamatta saaneet valtiolta muunlaista aineellista huomiota välittömästi sotien jälkeen. Maanhankintalaki oli kiistanalainen siksi, että sen ulkopuolelle jätettiin naimattomat sotaveteraanit, joita oli ollut kuitenkin suurin osa veteraaneista. Ammatillista pikakoulutusta tarjottiin puolestaan vain 10 000 veteraaneille. Tarjotun koulutuksen merkitys korostui, sillä veteraanien parhaat nuoruusvuodet olivat menneet rintamalla.¹⁰ Vaikka 1950-luvulla elämä alkoi tasaantumaan, esimerkiksi asumisen tason noustessa, koki moni rintamalla ollut pettymystä siitä, millä tavoin valtio oli heitä huomionnut.¹¹ Tyytymättömyys esimerkiksi maanhankintalakiin toimi sytykkeenä siinä, että sotaveteraanit alkoivat järjestäytymään 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa. Kahteen eri veteraaniliittoon, Suomen Sotaveteraani- ja Rintamamiesveteraaniliittoon liittyi nopeasti kymmeniä tuhansia veteraaneja. Veteraanien järjestäytyminen nosti veteraanit ja heidän asiansa kunnolla esille ensimmäistä kertaa sotien jälkeen.¹² Liitot pyrkivät vaikuttamaan esimerkiksi sotaveteraanien eläkeasioihin ja muihin sosiaaliturvaan liittyviin asioihin.¹³

---

⁷ Tuomisto, 2004, 32; Uino, 2014, 541.

⁸ Sotainvalidien etujärjestö Sotainvalidien Veljesliitto perustettiin vuonna 1940. Liitto toimi sotien jälkeisinä vuosikymmeninä merkittävänä yhteiskunnallisena vaikuttajana, ja sen toiminta edesauttoi, että invalidien etuihin liittyviä lakeja parannettiin. (Hoppu, 2015)

⁹ Honkasalo, 2000, 516–519.

¹⁰ Tuomisto, 2004, 32–33.

¹¹ Honkasalo, 2007, 43–44.

¹² Sulamaa, 2006, 298–301.

¹³ Sulamaa, 2007, 42; Tuomisto, 2004, 63.

Aktivoituneet veteraanit saivat tuohon aikaan, etenkin 1960-luvun jälkimmäisellä puoliskolla, vastaanottaa myös kritiikkiä: sotasukupolven arvopohja uskonnollisine ja isänmaallisine painotuksineen ei sopinut akateemiselle ja vasemmistoa kannattavalle nuorisolle, mikä johti ristiriitoihin sukupolvien välillä ja aiheutti mielipahaa veteraaneille.¹⁴

Sotainvalideilla tilanne oli erilainen. Heistä huolehtiminen nähtiin valtion velvollisuutena ja kunnia-asiana.¹⁵ Vielä ennen talvisotaa vammaisten asema Suomessa oli ollut haastava: heidän huolenpidon toimeenpano oli hyväntekeväisyysjärjestön varassa, valtion tarjotessa vain ehkäisevää köyhäinhoitoa.¹⁶ Talvisodan tapahtumat kehittivät vammaisten huoltoa Suomessa. Sodassa koettu kansallinen yhtenäisyys ja taistelu kansakunnan olemassaolosta suurta, hyökkäävää vihollista vastaan herätti tietynlaista sosiaalista vastuuntuntoa. Maaperä oli otollinen muutenkin, sillä juuri ennen talvisotaa Suomessa oli tehty merkittäviä sosiaaliturvaan liittyneitä uudistuksia, kuten esimerkiksi äitiysavustuslaki vuodelta 1937.¹⁷

Velvollisuus huolehtia sotainvalideista näkyi valtionjohdon tasolta esimerkiksi sotilasvammalain kehittämisenä. Keskeinen osa sotilasvammalakia on ollut elinkoron maksaminen, joka tarkoittaa korvausta menetetyistä terveydestä, ja sen määrä määräytyi sotainvalidin vamman vakavuuden mukaan.¹⁸ Sotainvalideille tarjottiin myös lakiin säädettyä työhuoltoa, jonka kautta heidät pyrittiin jatko- ja täydennyskoulutuksen kautta sijoittamaan takaisin vanhaan ammattiin.¹⁹ Sotilasvammalakia kehitettiin pitkin 1900-luvun jälkimmäistä puoliskoa

---

¹⁴ Tuominen, 1990, 386–388; Hoppu, 2014, 32–33.

¹⁵ Honkasalo, 2000, 516.

¹⁶ Harjula, 1997, 115–116.

¹⁷ Ranta-Knuutila, 1967, 27–28.

¹⁸ Hännikäinen, 1998, 290.

¹⁹ Honkasalo, 2000, 518–519.

Sotainvalidien Veljesliiton painostuksella. Esimerkiksi elinkorkoon vaadittiin ja saatiin korotuksia, jotta se vastaisi paremmin rahan arvon muutoksia. Valtionjohdon tarjoaman tuen lisäksi myös tavalliset kansalaiset halusivat auttaa sotainvalideja. Tämä näkyi esimerkiksi Sotainvalidien Veljesliiton syksyisin järjestämässä rahan keräyksessä, johon suomalaiset osallistuivat tunnollisesti. Sotainvalidit vastaanottivat myös muita lahjoituksia: esimerkiksi vuonna 1967 Suomen Sanomalehtien liiton suurkeräys sotainvalideille tuotti 700 000 markkaa.²⁰ Avustusten lisäksi työnantajat palkkasivat sotainvalideja, vaikka kaikessa he eivät kyenneet samaan kuin terveet.²¹

Suomi kuului toisen maailmansodan hävinneiden valtioiden joukkoon, jonka myötä ulkopoliittisia suhteita ja sopimuksia rakennettiin enemmän tai vähemmän pakotettuna.²² Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä sotaveteraaneihin ja -invalideihin liittyviin keskusteluihin ja puheisiin etenkin virallisella tasolla vaikutti lämpimien suhteiden ylläpitäminen Neuvostoliittoon, jonka kanssa oli solmittu YYA-sopimus vuonna 1948. Urho Kekkosen yli 25 vuotta kestäneen presidenttikauden (1956–1982) aikana Suomessa vakiintui käytäntö, jossa korostuneella tavalla pyrittiin huomioimaan Neuvostoliiton mielipiteet ja välttämään neuvostovastaisuutta. Tämä erityisesti 1970-luvulla vaikuttanut, suomettumiseksi kutsuttu suuntaus, vaikutti esimerkiksi siihen, että menneitä tapahtumia alettiin arvioimaan Neuvostoliiton näkökulmasta. Esimerkiksi talvisodan todellinen luonne Molotov-Ribbentrop -sopimuksineen oli pimennossa 1980-luvun lopulle saakka.²³ Aiemmin mainittu akateeminen nuoriso oli hyvin vastaanottavainen tällaiselle politiikalle, mikä näkyi esimerkiksi Leninin korostuneella huomioimisella esimerkiksi 1970-luvun alussa.²⁴ Suomettumisella oli vaikutusta myös lehdistön toimintaan, joka alkoi varsinkin 1970-

---

²⁰ Honkasalo, 2000, 374–376.

²¹ Uino, 2014, 193.

²² Alasuutari, 2017, 210.

²³ Vihavainen, 1991, 287–288; Kivimäki, 2012, 13–14; Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 446.

²⁴ Vihavainen, 1991, 288; Kolbe, 1996, 456–457.

luvulla toistamaan valtiovallan idänpoliittisia pyrkimyksiä ja luopui osaltaan ”vallan vahtikoiran” roolistaan.²⁵

Sotaveteraanit saivat odottaa yhteiskunnallisen asemansa ja julkisen arvostuksensa parantamista 1980-luvulle saakka. Tuohon aikaan säädettiin esimerkiksi lait veteraanien kuntoutuksesta ja varhaiseläkkeestä.²⁶ Merkittävin muutos oli kuitenkin siinä, että veteraanit saivat valtiovallalta myös aineetonta tunnustusta uhrauksista ja teoista Suomen itsenäisyyden eteen. Vuonna 1987 vietettiin ensimmäistä kertaa kansallista veteraanipäivää, joka säädettiin sotaveteraanien- ja invalidien arvostuksen lisäämiseksi.²⁷ Kunniapäivän säätäminen oli osa laajempaa kehitystä, johon vaikuttivat muutokset Suomen sisä- ja ulkopoliitikassa. Muuttuneeseen ilmapiiriin vaikutti oleellisesti Neuvostoliitossa Mihail Gorbatšovin johdolla tapahtuneet muutokset (glasnost eli poliittinen avoimuus), jonka myötä menneiden vuosikymmenten tapahtumia alettiin tarkastelemaan avoimemmin.²⁸ Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen Suomessa toisen maailmansodan tapahtumat alkoivat saamaan uudenlaisia merkityksiä, joilla oli vaikutusta siihen, millä tavoin veteraaneihin ja invalideihin suhtauduttiin. Muutosta kutsutaan uusisänmaalliseksi käännteeksi. Siinä Suomen sotiin alettiin liittämään huomattavasti enemmän myönteisiä asioita, kuten sankaruutta ja kansallista yhtenäisyyttä. Käänteen myötä alettiin korostamaan myös Suomen torjuntavoittoa, niin talvi- kuin jatkosodassakin. Yksittäiset veteraanit

---

²⁵ Salminen, 1996, 263–266.

²⁶ Honkasalo, 2007, 60–63.

²⁷ Honkasalo, 2007, 64–66; Sulamaa, 2007, 74–76.

²⁸ Hoppu, 2015, 34; Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 448.

saattoivat nousta myös hyvin suosituiksi, kuten esimerkiksi jalkaväen kenraali, Adolf Ehrnrooth²⁹.³⁰

1.3 Aikaisempi tutkimus

Sotaveteraanit olivat akateemisen tutkimuksen ulkopuolella aina 1970-luvulle saakka, jolloin tehtiin ensimmäinen veteraanien sosiaaliturvaan liittyvä tutkimus³¹. 1990-luvun alussa valtionjohto käynnisti ”suuren veteraanitutkimuksen”, jossa selvitettiin veteraanien elinoloja, terveydentilaa ja kuntoutustarvetta.³² Vuosituhannen vaihteessa ja 2000-luvulla on julkaistu useita tutkimusaiheeni kannalta relevantteja teoksia, joissa on käsitelty tarkemmin sotien jälkeisiä vuosikymmeniä sotaveteraanien näkökulmasta.

Esimerkiksi veteraaniliittoja käsittelevät Kaarle Sulamaan *Veteraania ei jätetä: Suomen Sotaveteraaniliitto 1957–2007* ja Tero Tuomiston *Eturintamassa veteraanien hyöksi: Rintamaveteraaniliitto 40 vuotta* ovat avanneet veteraaniliittojen toimintaa perustamisesta 2000-luvulla.³³ Teoksissa käydään läpi esimerkiksi liittojen perustamiseen liittyneitä asioita ja tavoitteita, sekä sitä, millä tavoin liitot toimivat ja pyrkivät vaikuttamaan päätöksentekoon etenkin 1960–1970-luvulla. Ari Uinon *Rintamalta rakentamaan* -teoksessa käsitellään laajasti sotien jälkeisiä vuosia ja

---

²⁹ Ehrnrooth nousi kansakunnan sankariksi ja veteraanisukupolven ikoniksi 1990-luvun alussa. Hän oli ollut aktiivinen toimija jo aiempina vuosikymmeninä levittäessään sanomaa esimerkiksi torjuntavoitoista ja itsenäisyydestä. 1990-luvun alun jälkeen häntä kutsuttiin lukuisiin eri tilaisuuksiin ja televisioon puhumaan, ja hän olikin aktiivinen yhteiskunnallinen keskustelija ja mielipidevaikuttaja. (Hägglund, 2011, 374–375; Appelsin, 2004, 236–237). Ehrnroothin suosiota kuvastaa hyvin se, että hänet valittiin Yleisradion vuonna 2004 järjestämässä Suuret suomalaiset äänestyksessä neljänneksi. Edellä olivat vain Mannerheim, Ryti ja Kekkonen. (Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 459–460).

³⁰ Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 449–450, 459.

³¹ Kukkonen, 1972.

³² Ryynänen, 1994.

³³ Tuomisto, 2004; Sulamaa, 2007.

vuosikymmeniä sotaveteraanien näkökulmasta.³⁴ Verrattuna veteraaniliitoista tehtyihin teoksiin, siinä käsitellään monia veteraaneihin liittyviä asioita huomattavasti yksityiskohtaisemmin, jonka myötä se avaa tarkemmin sitä, mitkä asiat olivat pinnalla veteraaneihin liittyen 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla, ja etenkin, millaisia keskusteluita niihin liittyi. Lähdekriittisyyden nimissä on todettava, ettei Union kirjoitustyö välttämättä ole aina täysin objektiivista. Edellä mainittujen lisäksi kansallisesta veteraanipäivästä, vuosikymmenten välein julkaistut, Antti Juutilaisen *Tammenlehvön kansa: Kansallisen veteraanipäivän kymmenvuotistaival 1987–1997* ja Markku Honkasalon *Sotiemme veteraanien päivä: Kansallinen veteraanipäivä 20 vuotta 1987–2007* ovat avanneet sitä miten veteraanipäivää on Suomessa vietetty 1980-luvun loppupuolelta lähtien, ja mikä on ollut sen merkitys veteraanien julkisen arvostuksen nousemisen kannalta.³⁵

Ensimmäiset sotainvalideja käsittelevät tutkimukset Suomessa julkaistiin 1960-luvulla Jaakko J. Ranta-Knuuttila toimesta. Vuonna 1967 julkaistu *Sotavammaisten huolto Suomessa* -teos käsitteli laajasti sitä, millä tavoin sotainvalidien huolto järjestettiin Suomessa sotien aikana ja sotien jälkeisinä vuosikymmeninä.³⁶ Teoksessa esitellään esimerkiksi sotilasvammalakia ja sen kehitystä, ja lain kehitykseen liittyviä taustoja. Myöhemmin 1980-luvun alussa Irmeli Hännikäinen tutki sotainvalidien terveydellisiä, taloudellisia ja sosiaalisia elinoloja, ja sitä millä tavoin niihin voidaan yhteiskunnan kautta vaikuttaa³⁷. Teosten lisäksi tutkielmani kannalta relevantteja ovat etenkin Sotainvalidien Veljesliitosta tehdyt tutkimukset³⁸ ja Markku Honkasalon *Suomalainen sotainvalidi* -teos, jotka antavat laajan kuvan sotainvalidien asemasta ja

---

³⁴ Uino, 2014.

³⁵ Juutilainen, 1997; Honkasalo, 2007.

³⁶ Ranta-Knuuttila, 1967.

³⁷ Hännikäinen, 1982.

³⁸ Hoppu, 2014; Seppälä, 1990.

huolenpidosta sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Teokset avaavat myös sitä, mitkä asiat puhututtivat ja olivat pinnalla sotainvalideihin liittyen.

Suoraan sotaveteraaneihin- ja invalideihin liittyvän kirjallisuuden lisäksi on oleellista huomioda Suomen poliittista historiaa käsitteleviä teoksia. Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin kuulunutta suomettumista on analysoinut esimerkiksi Timo Vihavainen teoksessaan *Kansakunta rähmällään*.³⁹ 1990-luvun alussa julkaistussa kirjassa analysoidaan kattavasti sitä, miten sotien jälkeen, miehitysuhan ja muiden vaarojen edessä luodut, ystävyyttä ja puolueettomuutta korostaneet suhteet Neuvostoliittoon kehittyivät etenkin 1970-luvulle tultaessa niin, että kansallista itseymmärrystä alkoi hallita kuva ylivoimaisesta naapurista, jonka luottamuksen ansaitsemiseen ei riittänyt pelkästään ”puolueettomuus”, vaan neuvostovastaisuuden välttäminen kaikessa toiminnassa. Akateemisen nuorison ja edeltävän sukupolven välistä ristiriitaa 1960–1970-luvulla, josta myös sotaveteraanit ja -invalidit saivat osansa, käsitellään esimerkiksi Laura Kolben väitöskirjassa *Eliitti, traditio, murros: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990*.⁴⁰ Kirjassa tuodaan esimerkiksi esille, millä tavoin uudet, aiemmalle sukupolvelle vieraat arvot, tulivat osaksi ylioppilaskunnan toimintaa, ja vaikuttivat siihen, että esimerkiksi joistain isänmaallisuutta heijastavista perinteistä luovuttiin.⁴¹

Sotaveteraaneihin ja sotainvalideihin liittyvän lehdistötutkimusta tehdessä on oleellista ymmärtää myös, millä tavoin Suomen sotia vuosien 1939–1945 aikana on muisteltu 1900-luvulla, ja miten se on vaikuttanut veteraanien ja invalidien suhtautumiseen sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Ville Kivimäen artikkeli *Between Defeat and Victory: Finnish Memory Culture of the Second World War*, ja Tiina Kinnusen sekä Markku Jokisipilän artikkeli *Shifting Images of “Our Wars”: Finnish Memory*

---

³⁹ Vihavainen, 1991.

⁴⁰ Kolbe, 1996.

⁴¹ Kolbe, 1996, 382–384.

Culture of World War II antavat kattavan käsityksen Suomen sotien muistokulttuurista ja siinä tapahtuneesta muutoksesta 1900-luvun lopulla ja aiemmin mainitusta uusisänmaallisesta käänteestä. Artikkeleissa haastetaan käsitys siitä, että veteraanit olisivat olleet 1960–1970-luvulla esimerkiksi arvostuksen ja muun huomion suhteen pohjalla, ja että tätä käsitystä on liioiteltu uusisänmaallisuuden käänteen myötä. Tätä argumentoidaan esimerkiksi sillä, että sotaveteraanit olivat tuohon aikaan aktiivisesti esillä esimerkiksi politiikassa (eduskunnassa oli kymmeniä sotaveteraaneja), ja että tuohon aikaan alettiin luomaan pohjaa veteraanien sosiaalisille etuuksille.⁴²

Lisäksi on ymmärrettävä, millainen toimintaympäristö suomalaisella lehdistöllä oli, ja miten se muuttui 1960-luvulta 1990-luvulle tultaessa. Lehdistön toimintaa kylmän sodan ja YYA-sopimuksen aikaisessa Suomessa on tutkinut esimerkiksi Esko Salminen. *Vaikeneva valtiomahti?* -teoksessaan Salminen kertoo siitä, millä tavoin Neuvostoliitto esitettiin suomalaisessa lehdistössä 1960-luvun lopulta 1990-luvulle. Salmisen mukaan suomalainen lehdistö noudatti idänpoliittista itsesensuuria, erityisesti vuoden 1968 jälkeen ja läpi 1970-luvun, ja pyrki myötäilemään valtiovallan ulkopoliittisia pyrkimyksiä Neuvostoliiton suhteen.⁴³ Vaikka Salminen tutkiikin lehdistön toimintaa vain Neuvostoliiton suhteen, avataan siinä kattavasti sitä toimintaympäristöä, jossa lehdistö tuona aikana toimi, ja millä oli vaikutusta varmasti myös sotaveteraaneihin ja sotainvalideihin liittyvään uutisointiin. On todettava, että Salmisen tekemiin tulkintoihin on suhtauduttava lähdekriittisesti niiden oikeistomielisyyden vuoksi.

---

⁴² Kivimäki, 2012, 15–16; Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 468–469.

⁴³ Salminen, 1996, 263–264.

1.4 Tutkimuskysymykset ja rajaukset

Lehdistötutkimuksen tekeminen sotaveteraaneista ja sotainvalideista laajentaa käsitystä siitä, millaiset asiat ja asenteet olivat pinnalla julkisessa keskustelussa heihin liittyen. Usein etenkin sotaveteraanien asemaan ja arvostukseen liittyvissä keskusteluissa käsitellään 1960–1970-lukua, ja heidän kokemaa arvostuksen puutetta. Tuon ajanjakson laajemmasta kuvasta ja julkisesta keskustelusta saadaan kattavampaa tietoa tutkimalla juuri lehdistön kirjoittelua. Kaiken kaikkiaan ajanjakso 1960-luvulta 1990-luvulle on erilaisten muutoksien ja tapahtumien myötä mielenkiintoinen lähtökohta tehdä lehdistötutkimusta sotaveteraaneista ja -invalidista. Lähestyn tutkimustani seuraavien tutkimuskysymyksien kautta:

Mitä ja miten sotaveteraaneista ja sotainvalideista kirjoitettiin suomalaisessa lehdistössä? Millainen muutos siinä tapahtui ja miksi?

Millainen kuva heistä muodostui, ja miten se muuttui ja miksi?

Tutkielman aloitusajaksi valitsin vuoden 1960. Tähän vaikutti etenkin se, että sotaveteraanit nousivat 1960-luvulla kunnolla esille veteraaniliittojen aktiivisen toiminnan myötä. Liittojen toiminta aktivoitui ja jäsenmäärä kasvoi etenkin 1960-luvun puolen välin aikoihin, joten kyseinen aloitusaika kattaa myös hieman sitä aikaa, jolloin liittojen toimintaa oli vasta laitettu käyntiin. Tutkielma päättyy vuoden 1993 lopulla. Halusin venyttää ajanjaksoa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiseen aikaan, jotta kykenen tarkastelemaan tilanteen aiheuttamaa mahdollista muutosta uutisoinnissa. Myös 1990-luvun alun ”uusisänmaallisen käänteen” tarkastelun vuoksi on relevanttia venyttää ajanjaksoa vuoteen 1993 saakka.

Aineiston keräämisessä olen tehnyt tiettyjä rajauksia. Suomen Kuvalehti on digitoituna kansalliskirjaston verkkosivuilla koko tutkimusajankohdan ajan, jonka vuoksi olen käynyt jokaisen vuoden lehtinumerot läpi käyttämällä sivuston

hakupalveluita hyväksi.⁴⁴ Helsingin Sanomia en ole käynyt samalla tavalla läpi, vaan olen keskittynyt erilaisiin Suomessa vietettäviin merkkipäiviin (viikko ennen merkkipäivää ja viikko sen jälkeen), jotka liittyvät enemmän tai vähemmän veteraaneihin ja invalideihin. Lehti ei ollut kansalliskirjaston sivuilla digitoituna kuin vuoden 1979 loppuun saakka. Loput aineistot olen käynyt läpi Helsingin Sanomien verkkosivuilla olevan palvelun kautta, ilman hakutoimintoa, jossa menneiden vuosikymmenten sanomalehtinumerot ovat digitoituna. Päädyin edellä mainittuihin rajauksiin kahdesta eri syystä. Ensinnäkin voidaan olettaa, että uutisointi sotaveteraaneista ja sotainvalideista on keskittynyt merkkipäiviin. Lisäksi tuhansien lehtinumeroiden läpikäynti, ilman hakupalvelua, olisi ollut liian aikaa vievää. Joka tapauksessa uskon, että edellä mainituilla valinnoilla saan riittävän kattavan kuvan veteraaneihin ja invalideihin liittyvästä uutisoinnista.

Merkkipäiviin kuuluvat kansallinen veteraanipäivä (27.4., vuodesta 1987 saakka), kaatuneiden muistopäivä (toukokuun kolmas sunnuntai), puolustusvoimien lippujuhlan päivä (4.6.) ja itsenäisyyspäivä (6.12.). Olen ottanut huomioon myös varsinaisten merkkipäivien ulkopuolella olevan sotainvalidien viikon, jota vietettiin yleensä syyskuussa, ja siihen liittyi sotainvalideille kerätty rahan keräys. Tämän lisäksi aineiston keräämisessä olen huomionnut talvisodan muistopäivän (13.3.) ja sen yhteydessä vietetyn Sotaveteraaniliiton järjestämän sotaveteraanien viikon.

Tutkimusaineistossa olen keskittynyt esimerkiksi veteraaneihin ja invalideihin liittyviin laajoihin artikkeleihin ja reportaaseihin. Tavallisia uutisia, etenkin niiden sisältöä, en ole tutkielmassa lähtenyt juuri avaamaan. Tämän lisäksi aineistosta olen huomionnut pääkirjoitukset ja muut kantaa ottavat tekstit, kuten kolumnit ja pakinat. Myös mielipidekirjoituksia esittelen lyhyesti. Päädyin edellä mainittuihin ratkaisuihin siitä syystä, että kyseiset lehtityypit ovat sisällöltään ja tyyliltään

---

⁴⁴ Hakupalveluun syötin seuraavat hakusanat: sotaveteraanit, rintamaveteraanit, rintamamies, sotainvalidi, sotavammaisen, aseveli, aseveljet, veteraani ja rintamamiesveteraani.

rikkaampia, jonka vuoksi ne antavat myös tutkijalle enemmän. Esimerkiksi reportaasi tai laaja artikkeli vastaa uutista paljon paremmin siihen, millainen kuva veteraaneista ja invalideista muodostui.

Tutkielman käsittelyluvut olen jakanut siten, että lukujen 2, 3 ja 4 ensimmäinen alaluku toimii ikään kuin taustoittavana ja johdattelevana lukuna. Sen jälkeisissä alaluvuissa olen ensin käsitellyt pääkirjoituksia ja muita kantaa ottavia tekstiä, ja sitten artikkeleita ja reportaaseja. Luvussa 5 olen analysoinut lehtijuttuja samassa järjestyksessä, mutta ilman erillistä johdattelevaa alalukua.

1.5 Alkuperäislähteet, metodit ja tutkimusetiikka

Tutkielmani lähdeaineistona toimii sanomalehti Helsingin Sanomat ja aikakauslehti Suomen Kuvalehti. Molemmat alkuperäislähteistäni olivat Suomen suosituimpia ja vaikutusvaltaisimpia lehtiä tutkimusajankohdan aikana. Lehtiä yhdisti myös niiden oikeistomielinen tausta.⁴⁵ En valinnut Helsingin Sanomien ja Suomen Kuvalehden rinnalle esimerkiksi vasemmistoon kallellaan olevaa lehteä. Perustelen valintaa sillä, että kylmän sodan lehdistössä tavoiteltiin puolueettomuutta.⁴⁶ Lisäksi ajattelen, että Suomen suosituimpiin ja vaikutusvaltaisimpiin lehtiin kuuluneet heijastivat paremmin yleistä mielipidettä sotaveteraaneista ja -invalideista kuin jokin poliittisesti voimakkaasti kallellaan oleva lehti. Kahden erilaisen lehtityypin ajattelen puolestaan täydentävän hyvin toisiaan. Pelkkiä sanomalehtiäkin tutkimalla tutkimuskysymyksiin olisi todennäköisesti kyetty vastaamaan, mutta aikakauslehden myötä analyysi syvenee.

Kuten edellä mainittiin, kylmän sodan suomalaisessa lehdistössä pyrittiin puolueettomuuteen. Ennen tätä puoluesidonnaisuus oli ollut vahvaa. Helsingin

---

⁴⁵ Salminen, 1988, 154–160; Malmberg, 1991, 156.

⁴⁶ Salminen, 1988, 156.

Sanomat tunnettiin perinteisesti porvarillisena lehtenä, mutta myös se korosti sotien jälkeisinä vuosikymmeninä puolueettomuutta. Lehden levikki kasvoi suuresti 1900-luvun edetessä, ja ylitti puolen miljoonan rajan 1980-luvulla. Lehti korosti periaatelinjassaan olevansa poliittisista ja taloudellisista päätöksentekijöistä riippumaton. Kuitenkin lehden toimintaan, erityisesti ulkopoliittiseen kirjoitteluun, puututtiin sotien jälkeisinä vuosikymmeninä useaan otteeseen esimerkiksi Urho Kekkosen toimesta.⁴⁷

Suomen Kuvalehdellä oli tutkimusajankohdan aikana vahva asema suomalaisessa aikakauslehdistössä, vaikka se ei levikiltään ollut suurin. Lehden toimituksessa ja vierailevina kirjoittajina toimi yhteiskunnassa hyvin merkittävässä asemassa olevia henkilöitä. Lehdellä oli oikeistomielinen tausta, mutta sitä pyrittiin häivyttämään palkkaamalla kirjoittajiksi ja avustajiksi vasemmistolaisiksi leimautuneita.⁴⁸

Tutkielmani on laadullista tutkimusta ja lehdistön analysoinnissa käytän apuna diskurssianalyysia. Diskurssianalyttisessä historian tutkimuksessa keskitytään siihen, miten ja millaisia merkityksiä erilaisissa historiallisissa tekstiaineistoissa tuotetaan tietyistä ilmiöistä, kuten tässä tutkielmassa sotaveteraaneista ja -invalidista. Tekstin tuottajan huomioiminen on myös tärkeää. Se, mitä diskurssilla tarkoitetaan tai miten se ymmärretään, vaihtelee. Tässä tutkielmassa ymmärrän diskurssin hallitsevaksi tietomuodostelmaksi, jonka rakentumiseen ovat vaikuttaneet yhteiskunnalliset olot ja institutionaaliset tekijät. Tässä lähestymistavassa pohditaan esimerkiksi sitä, miten olemassa olevat, tiettyyn asiaan liittyvät diskurssit, kytkeytyy olemassa oleviin valta-asemiin ja -suhteisiin.⁴⁹ Aineiston analysoinnissa olen hyödyntänyt Kimmo Mäkilän diskurssianalyttistä kolmen tason

---

⁴⁷ Salminen, 1988, 154–160.

⁴⁸ Malmberg, 1991, 156–160

⁴⁹ Pyykkönen & Valtonen, 2022, 30–32

representaatioanalyysia.⁵⁰ Ensiksi olen pyrkinyt luomaan yleiskäsityksen sotaveteraaneihin ja -invalideihin liittyvistä lehtijutuista. Tämän jälkeen olen keskittynyt tarkemmin niiden kielellisiin piirteisiin. Sitten on vuorossa esiin tulleiden diskurssien vertailu ja ensisijaisten diskurssien havainnoiminen.

Toisena menetelmänä toimii lähdekritiikki. Lehdistöä tutkittaessa on huomioitava, kuka tietyn tekstin on kirjoittanut, ja miten se on mahdollisesti vaikuttanut sen sisältöön. On myös tärkeää kontekstoida lehtijutut, sillä se auttaa ymmärtämään laajemmin käsiteltävänä olevaa asiaa tai ilmiötä.

Tutkielmaa tehdessä on huomioitava myös joitain tutkimuseettisiä asioita. Ensinnäkin tutkijan lähtökohtana on käyttää kunnioittavaa kirjoitustapaa, oli käsiteltävä aihe mikä hyvänsä. Lisäksi tutkimustuloksien esittämiseen ei saa liittyä asenteellisuutta ja arvostelua.⁵¹ Tämän tutkielman lähdeaineisto koostuu julkisesta sanoma- ja aikakauslehdestä, joten mitään juridisia esteitä aineiston käytölle ei ole.⁵² Käyttämässäni tutkimusaineistossani tulee kuitenkin vastaan lukuisia lehtijuttuja, joissa sotaveteraanit- ja invalidit esiintyvät omalla nimellään ja kuvallaan sekä kertovat ajatuksiaan esimerkiksi valtiovallan toimista veteraani- tai invalidiasioiden hoitamisessa. Tutkimus sijoittuu 1900-luvun jälkimmäiselle puoliskolle, jonka vuoksi on todennäköistä, että osa ääneen päässeistä veteraaneista ja invalideista on vielä elossa. Olen anonymisoinut lehtijutuissa esiintyneet henkilöt ja pyrkinyt asettamaan heidän ajatuksiaan laajempaan kontekstiin. Lisäksi olen tuonut esiin joitain toimittajia, ja analysoinut heidän tapaansa kirjoittaa veteraaneista tai invalideista. En ole lähtenyt arvostelemaan toimittajien tyyliä, vaan pyrkinyt laajentamaan käsitystä kyseisestä toimittajasta, kertomalla esimerkiksi hänen urastaan ja asemastaan.

---

⁵⁰ Mäkilä, 2007, 144-147.

⁵¹ Vainio-Korhonen, 2017, 29.

⁵² Vainio-Korhonen, 2017, 37.

2 SOTAVETERAANIT LEHDISTÖSSÄ 1960-1970- LUVULLA

2.1 Veteraanien asiat pinnalle veteraaniliittojen ansiosta

Sotaveteraanien järjestäytyminen 1950–1960-luvun vaihteessa katkaisi sotien jälkeisen hiljaisuuden ja matalan profiilin sotaveteraanien ympäriltä, lukuun ottamatta vuonna

1954 julkaistun Tuntemattoman sotilaan⁵³ aiheuttamaa keskustelua. Vuonna 1957 perustettu Rintamamiesten Asuntoliitto aloitti sotaveteraanien järjestäytymisen ensimmäistä kertaa sodan jälkeen. Liiton toiminta oli kuitenkin pientä, sen keskittyessä asuntojen hankintaan sotaveteraaneille.⁵⁴ Todellinen sotaveteraanien esiinmarssi tapahtui 1960-luvun puolenvälin aikoihin. Vuonna 1964 Rintamamiesten Asuntoliitto muutti nimeään Suomen Sotaveteraaniliitoksi, ja sen toimintaohjelmaa laajennettiin asunnoista esimerkiksi sotaveteraanien eläke- ja työllisyysasioiden parantamiseen.⁵⁵ Samoihin aikoihin perustettiin myös toinen liitto, Rintamaveteraaniliitto, joka pyrki ajamaan samanlaisia asioita, mutta erosi toisesta liitosta etenkin tiukemman jäsenyysperusteiden myötä.⁵⁶ Mitään täysin selkää poliittista jakaumaa liittojen välillä ei ollut. Joka tapauksessa esimerkiksi kokoomus miellettiin Sotaveteraaniliittoa kannattavaksi, kun taas sosiaalidemokraatit, etenkin sen vasemman laidan, ajateltiin kannattavan Rintamaveteraaniliittoa.⁵⁷ Liitot kasvoivat räjähdysmäisesti 1960-luvun puolenvälin jälkeen: esimerkiksi vuonna 1970 Suomen Sotaveteraaniliittoon kuului yli 100 000 jäsentä.⁵⁸

Veteraaniliittojen toiminnan ja merkityksen kasvaminen Suomessa kasvatti sotaveteraaneihin liittyneiden lehtijuttujen määrää. Useimmat lehtijutut liittyivät joko suoraan tai välillisesti veteraaniliittoihin. Helsingin Sanomissa ja Suomen Kuvalehdessä julkaistiin uutisia, artikkeleita, reportaaseja ja muita juttuja esimerkiksi

---

⁵³ Väino Linnan Tuntematon sotilas -romaanin ja vuotta myöhemmin romaanin pohjalta julkaistu, Edvin Laineen ohjaama elokuva antoivat suomalaisille sotaveteraaneille ikään kuin kasvot. Romaanissa sotilaat kuvataan esimerkiksi holtittomina ja kiroilevina sekä sotakiihkoilua vierastavina, johon monen sotaveteraanin oli helppo samaistua. Romaanissa tavalliset sotilaat olivat kuitenkin monien ihanteiden vastaisia, mikä aiheuttikin etenkin upseerien keskuudessa vastalauseita. (Uino, 2014, 254–257; Kivimäki, 2012, 10–11; Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 442).

⁵⁴ Sulamaa, 2006, 297–301.

⁵⁵ Sulamaa, 2007, 42.

⁵⁶ Sulamaa, 2006, 301; Tuomisto, 204, 55.

⁵⁷ Uino, 2014, 336–337.

⁵⁸ Sulamaa, 2007, 35–36

erilaisista veteraaniliittojen järjestämistä tapahtumista. Lisäksi veteraaniliittojen esille nostamat asiat nousivat myös pääkirjoitusten aiheeksi. Kahden eri veteraaniliiton toiminta aiheutti lehdistössä myös ihmettelyä, ja liiton yhdistymisyhteyksiin ja niiden epäonnistumisiin liittynyt keskustelu oli vilkasta. Kahdesta liitosta Suomen Sotaveteraaniliitto oli huomattavasti enemmän esillä lehdistössä. Tämä selittynee esimerkiksi sillä, että se oli jäsenmäärältään suurempi, ja järjesti enemmän suuria tapahtumia.

Veteraaniliittojen järjestämistä tapahtumista erityisesti sotaveteraanien viikko nousi lehdistössä säännöllisesti esiin. Viikko oli Suomen Sotaveteraaniliiton järjestämä tapahtuma, jota vietettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1967. Sitä vietettiin talvisodan muistopäivän yhteydessä, ja siihen kuului perinteisesti esimerkiksi avausjuhlan viettäminen.⁵⁹ Viikon yhteydessä keskityttiin etenkin avausjuhlaan, josta uutisoitiin vaihtelevasti 1960–1970-luvuilla. Esimerkiksi vuonna 1968 Helsingin Sanomissa julkaistussa artikkelissa ”Sotaveteraanit odottavat yhä valtion tukea”⁶⁰ siteerattiin Sotaveteraaniliiton puheenjohtaja, Otto Vallen, pitämää puhetta, ja uutisen yhteyteen oli lisätty kuva avausjuhlasta, ja myös joidenkin tilaisuuteen osallistuneiden sotaveteraanien kommentteja. Mitä pidemmälle 1970-luku eteni, sitä lyhyemmin avausjuhlasta uutisoitiin. Esimerkiksi vuonna 1976 julkaistussa avausjuhlasta kertovassa uutisessa ”Sotaveteraanit odottavat lupauksen pikaista toteutusta”⁶¹ kerrottiin ainoastaan lyhyesti Sotaveteraaniliiton puheenjohtajan puheen sisällöstä. Tällainen muutos voi johtua esimerkiksi siitä, että vielä 1960-luvulla vasta perustetun liiton juhlat olivat uudenlaisia tapahtumia, jotka herättivät lehdistön huomion.

Sotaveteraaniviikon avausjuhlan lisäksi myös muut veteraaniliittojen järjestämät tapahtumat nousivat esille lehdistössä. Erityisesti Sotaveteraaniliiton järjestämät

---

⁵⁹ Sulamaa, 2007, 259.

⁶⁰ Helsingin Sanomat 11.3.1968 no 69 ”Sotaveteraanit odottavat yhä valtion tukea”.

⁶¹ Helsingin Sanomat 8.3.1976 no 66 ”Sotaveteraanit odottavat lupauksen pikaista toteutusta”.

suurmarssit⁶² vuosina 1969 ja 1975 saivat lehdistöltä paljon huomioita. Helsingin Sanomissa vuoden 1969 suurmarssin etenemisestä kerrottiin usean eri uutisen ja artikkelin myötä hyvin laajasti. ”Sotaveteraanit protestoivat valtavalla joukkomarssilla”⁶³ -artikkelissa kerrottiin marssin etenemisestä, ja uutisen ingressissä mainittiin, kuinka ”Terveet, sairaat, kumaraiset ja ryhdikkäät seisoivat ja marssivat rintarinnan todistaakseen valtiovallalle joukkovoiman merkitystä”. Marssin yhteydessä julkaistiin myös artikkeli, jossa haastateltiin sotaveteraaneja.

Sotaveteraanien hajaantuminen kahteen eri liittoon ja liittojen mahdollinen yhdistyminen olivat lehdistössä toistuvasti esillä. Liitot kävivät etenkin 1960-luvun lopulla keskustelua mahdollisesta yhdistymisestä, ja sitä varten perustettiin erikseen neuvottelukunta, mutta sopua ei kuitenkaan syntynyt. Yhdistymisen epäonnistumiseen vaikutti esimerkiksi tulkinta siitä, kenet voidaan hyväksyä liiton jäseneksi. Rintamaveteraaniliittoliitto oli periaatteissaan jyrkempi, sillä sen mielestä ase kädessä etulinjassa taistelleet olivat ainoastaan oikeutettuja jäsenyyteen, ja mahdollisiin etuuksiin. Suomen Sotaveteraaniliitto puolestaan hyväksyi jäsenikseen varsinaisten sotatoimien ohessa toimineita henkilöitä.⁶⁴

Suomen Kuvalehteen pakinoita nimimerkillä ”Simppa” kirjoittanut Simo Juntunen⁶⁵ kommentoi tilannetta vuonna 1975 pakinassaan ”Erillään yhtä mieltä”⁶⁶. Hän ihmetteli kirjoituksessaan, minkä vuoksi sotaveteraanit eivät mahdu saman järjestön alle yhteisistä tavoitteista huolimatta. Pakinassa oli paljon sarkastisia ilmaisuja.

---

⁶² Suomen Sotaveteraaniliitot järjestämien suurmarssien tavoitteena oli painostaa valtiovaltaa etujen parantamisessa ja samalla kiinnittää suuren yleisön huomion veteraanien asioihin. Helsingissä järjestettyihin marsseihin osallistui noin 20 000 veteraania. (Sulamaa, 2007, 51-52).

⁶³ Helsingin Sanomat 8.9.1969 no 15 ”Sotaveteraanit protestoivat valtavalla joukkomarssilla”.

⁶⁴ Sulamaa, 2007, 190-192.

⁶⁵ Simo Juntunen tunnettiin Kekkonen presidenttikausien aikana toisinajattelijana. Ennen Suomen Kuvalehteen siirtymistään hän toimi Suomen Sosiaalidemokraatin pakinoitsijana. Juntunen kuitenkin erotettiin tehtävästään vuonna 1974, sillä hän oli suuttanut Kekkonen arvostelemalla hänen ulkopolitiikkaansa. (Vesikansa, 2009).

⁶⁶ Suomen Kuvalehti 21.3.1975 no 12 ”Marssille”.

Juntunen mainitsi esimerkiksi, kuinka valtakunnansovittelija pitäisi tulla apuun mielenkiintoiseen tehtävään, jossa täytyi ”sovitella yhteen samanmielisiä ihmisiä kuin selvästi erimielisiä...”. Suomen Kuvalehden yleisönosastokirjoituksesta Juntusen ihmettelyyn oli vastattu jo ikään kuin ennakkoon vuonna 1971 julkaistussa kirjoituksessa ”Sopu jäi syntymättä”⁶⁷. Siinä kirjoittaja kommentoi, kuinka järjestöistä suurempi, Suomen Sotaveteraaniliitto, hyväksyi jäsenikseen ”kotijoukoissa jonkun päivän palvelleet, silloin polvenkorkuisina olleet lähettipojatkin”.

2.2 Ymmärrystä ja tukea veteraaniliittojen vaatimuksiin, ja kritiikkiä päättäjiä kohtaan

Sotaveteraanien asioita alettiin käsittelemään Helsingin Sanomien ja Suomen Kuvalehden pääkirjoituksissa ja toimituksen kantaa ottavissa teksteissä 1960-luvun puolen välin aikoihin jolloin, kuten edellä mainittiin, alkoi veteraaniliittojen toiminta ja merkitys kasvamaan Suomessa. Kirjoituksissa sotaveteraanien sen hetkinen asema Suomessa nähtiin suurena ongelmana, ja toivottiin, että valtio puuttuisi asiaan paremmin. Sympatia ja suuri arvostus sotaveteraaneja kohtaan olivat myös läsnä kirjoituksissa.

Suomessa 1960-luvun alussa käynnistynyt hyvinvointivaltion rakentaminen kehitti kansalaisille tarjottuja sosiaalipalveluita. 1960–1970-luvulla uudistettiin esimerkiksi toimeentuloturva, koulutusta ja terveydenhuoltoa.⁶⁸ Hyvinvointivaltion kehittämisestä huolimatta 1960–1970-luvuilla sotaveteraanien asemaan liittynyt lehdistökeskustelu kohdistui yleensä eläkkeisiin ja muihin sosiaaliturvaan liittyneisiin asioihin. Molempien veteraaniliittojen tavoitteena oli saada valtiovalta

---

⁶⁷ Suomen Kuvalehti 19.2.1971 no 7 ”Sopu jäi syntymättä”.

⁶⁸ Sipilä & Anttonen, 2008, 55–56.

laskemaan sotaveteraanien eläkeikää 55 ikävuoteen. Tavoitteen taustalla vaikuttivat esimerkiksi yhteiskunnan rakennemuutoksen myötä tulleet ongelmat työelämässä, ja sodan ja muun elämän aiheuttamat raihnaisuudet eläkeikää lähestyneissä veteraaneissa. ⁶⁹ Hännikäisen väitöstutkimuksessa vuodelta 1982 ilmeni, että rintamapalveluksen pituudella oli yhteys myöhempään sairastavuuteen, vaikka sodasta ei pysyvää vammaa tullutkaan.⁷⁰

Suomen Kuvalehden pääkirjoitukset ja muut kantaa ottavat tekstit sotaveteraaneihin liittyen olivat välillä hyvinkin värikkäästi ja tunnepitoisesti kirjoitettuja. Esimerkiksi kuuluisaa suomalaista talvi- ja jatkosodan upseeria, Aarne Juutilaista⁷¹, käsitelleessä pääkirjoituksessa ”Marokon kauhu on unohdettu”⁷² otettiin voimakkaasti kantaa sotaveteraanien asemaan Suomessa. Kirjoituksen alussa kerrattiin Juutilaisen tekemiä tekoja sodassa, jonka jälkeen tuotiin esille, millaisessa asemassa hän sillä hetkellä oli. Kirjoittaja liitti Juutilaisen tarinan laajemmin veteraaneihin kohdistuvaksi kertoessaan, kuinka monet veteraanit elävät ”puutteessa ja hyljättyinä”. Kirjoituksessa vedottiin voimakkaasti veteraanien aseman ja arvostuksen parantamiseen, ja sen ensimmäinen lause ”Aika kuluu ja miehet unohtuvat; myös ne joiden nimet aikoinaan ovat olleet kaikkien huulilla.” ja viimeinen lause ”Niin isänmaa palkitsee poikiaan” kuvastavat hyvin kirjoituksen tyyliä.

Sotaveteraanien eläkeasioihin otettiin voimakkaasti kantaa vuonna 1970 julkaistussa pääkirjoituksessa ”Veteraanit”.⁷³ Kirjoitus alkoi sanoin ”Suomen kansa on sotaveteraaneilleen eläkkeen velkaa”. Sen jälkeen käytiin läpi, millaista

---

⁶⁹ Sulamaa, 2007, 46–47; Tuomisto, 2004, 63; Uino, 2014; 542.

⁷⁰ Hännikäinen, 1982, 268.

⁷¹ Juutilainen tuli tunnetuksi erityisesti Kollaan taisteluista, jotka käytiin talvisodan aikana, ja joissa hän toimi rintamakomentajana. Juutilainen kamppaili sodan jälkeen alkoholismia vastaan. Hän kuoli vuonna 1976. (Enkenberg, 2014, 69).

⁷² Suomen Kuvalehti 22.8.1964 no 34 ”Marokon kauhu on unohdettu”.

⁷³ Suomen Kuvalehti 3.7.1970 no 27 ”Veteraanit”.

sotaveteraanien elämä oli ollut sodanjälkeisinä vuosikymmeninä. Erityisesti kirjoituksessa esiin nousevat tilalliset sotaveteraanit, joiden elämää kuvattiin karuin sanoin "Mutta asutustilallisella on nyt puute ovella, terveys menetetty, lapset Ruotsissa tai Helsingissä. Pelloja paketoidaan..." Kirjoitus päättyi toteamukseen, että valtion budjetti oli järjestettävä niin, että "veteraanit saavat vanhuudenturvansa". Sotaveteraanien tilannetta Suomessa kommentoitiin myös vuonna 1966 julkaistussa pääkirjoituksessa "Napoleon teki sen paremmin"⁷⁴, jossa kerrottiin, mitkä asiat sotaveteraaneja hiersivät, ja miten vähän eduskunta oli tehnyt sotaveteraanien hyväksi erilaisista aloitteista huolimatta. Kirjoituksessa kommentointiinkin, kuinka "Jo pieni tykistöluutnantti, myöhemmin Ranskan keisari Napoleon osasi puolitoistasataa vuotta sitten järjestää sotaveteraanien kysymyksen paremmin kuin me." Lisäksi kirjoituksen lopussa pohdittiin, olisiko sotaveteraaneilla sama kohtalo edessä kuin Vänrikki Stoolin tarinoissa, jossa "sotavanhukselle jäi sodista muinaisista saaliiksi arvet ja miero ankara".

Vuonna 1975 järjestetty marssiin reagoitiin Suomen Kuvalehdessä hyvin voimakkaasti. Marssia kommentoitiin jo etukäteen Simo Juntusen kirjoittamassa pakinassa "Marssille"⁷⁵. Pakinan alussa Juntunen kirjoitti, kuinka sotaveteraanien asiat olivat aina unohtuneet, ja että he marssivat "muistuttaakseen olemassaolostaan niitä, jotka asioita päättävät". Juntunen oli sitä mieltä, että veteraanien vaatimien asioiden hoitamattomuus "on häpeäksi maalle, meille jokaiselle". Hän myös muistutti, että sotaveteraanien ansiosta "täällä ylipäätään vapaana eletään ja riidellään".

Helsingin Sanomien toimituksen kantaa ottavissa kirjoituksissa käsiteltiin samoja asioita kuin Suomen Kuvalehdessä, mutta maltillisemmin. Esimerkiksi sotaveteraanien eläkeasiaa ja siihen kaavailtuja muutoksia kommentoitiin vuonna

---

⁷⁴ Suomen Kuvalehti 24.9.1966 no 38 "Napoleon teki sen paremmin".

⁷⁵ Suomen Kuvalehti 26.9.1975 no 39 "Marssille".

1967 julkaistussa pääkirjoituksessa "Rintamamiesten eläkeasia"⁷⁶. Pääkirjoituksessa myönnettiin, että oli tärkeää valvoa sodassa olleiden miesten etuja, mutta mahdollisiin sosiaaliturvauudistuksiin kohdistettiin myös epäilyjä. Kirjoituksessa pohdittiin sitä, missä määrin erilaiset vaivat olivat sodasta aiheutuneita, ja miten se voitiin edes todistaa. Lisäksi kirjoituksessa nostettiin esiin sotainvalidit, joiden asia oli "ensisijaisesti hoidettava ja huollettava". Vuonna 1975 julkaistussa pääkirjoituksessa "Korjausten aika"⁷⁷ oltiin jo huomattavasti myönteisempiä erilaisiin sotaveteraanien asemaa parantaviin sosiaaliturvauudistuksiin. Kirjoituksen alussa viitattiin hetki sitten järjestettyyn sotaveteraanien marssiin, joka oli kirjoituksen mukaan "muistutus yhteiskunnan laiminlyönneistä ja välinpitämättömyydestä". Kirjoituksessa vedottiin myös päättäjiin, jotka vasta järjestettyjen vaalien vaalitaistelussa olivat luvanneet parantaa sotaveteraanien asemaa, ja joilla oli "kansalaisten antama uusi valtakirja sen vastapalveluksen tekemiseen, jonka suomalainen yhteiskunta on velkaa itsenäisyytemme puolustajille".

Veteraanien vaatimuksiin ja toiveisiin tartuttiin niin Helsingin Sanomien kuin Suomen Kuvalehdenkin kantaa ottavissa teksteissä. Niitä kohtaan osoitettiin ymmärrystä ja vaadittiin, että valtiovalta panostaisi veteraanien huolenpitoon enemmän. Kirjoituksista osoitettiin myös, enemmän tai vähemmän kierrellen, tunnustusta veteraanien tekojen ja uhrauksien merkityksestä Suomen itsenäisyyden kannalta.

---

⁷⁶ Helsingin Sanomat 20.5.1967 no 114 "Rintamamiesten eläkeasia".

⁷⁷ Helsingin Sanomat 30.9.1975 no 263 "Korjausten aika".

2.3 Pettymys valtion toimiin ja kokemus yhteiskunnan välinpitämättömyydestä

Edellä tuli jo esille, kuinka 1960–1970-luvulla sotaveteraaneihin liittyviä lehtijuttuja hallitsi veteraaniliittojen toiminta. Veteraaniliittojen tapahtumien yhteydessä julkaistuissa artikkeleissa ja reportaaseissa korostui samoja asioita kuin edeltävän alaluvun kantaa ottavissa teksteissä. Lehtijutuissa ääneen päässeet veteraanit olivat tyytymättömiä valtion toimiin veteraanien huolenpitoon liittyneissä asioissa. Lisäksi veteraanien kommenteista heijastui välinpitämättömyyden tunne muulta yhteiskunnalta. Verrattuna sotainvalideista kertoviin artikkeleihin ja reportaaseihin, yksittäisten veteraanien elämää ei samalla tavalla tuotu esille kuin invalidien.

Veteraanien kokemus yhteiskunnan välinpitämättömyydestä ja unohtamisesta tuli esille esimerkiksi Suomen Kuvalehdessä vuonna 1968 julkaistussa reportaasissa ”Mennyttä muistelemassa”, jossa kerrottiin, kuinka talvisodassa Kuhmossa taistelleita veteraaneja oli kokoontunut yhteen muistelemaan vajaan 30 vuoden takaisia asioita. Teksti koostui suurimmaksi osaksi sotaveteraanien keskinäisten keskustelujen tarkasta siteeraamisesta. Eräs veteraani kommentoi esimerkiksi, että ”Myö tapeltiin Jallun kanssa vapauksen puolesta, mutta sitä ei enää muista muut ko mie ja Jallu”.⁷⁸ Nuorison ymmärtämättömyys ja erilaiset arvot korostuivat myös kahden eri sotaveteraanin kommenteissa. Helsingin Sanomissa vuonna 1975 julkaistussa itsenäisyyspäivän valmisteluihin liittyvässä artikkelissa sotaveteraani kommentoi lyhyesti, kuinka ”Aika rientää ja uudella sukupolvella on toiset arvot.”⁷⁹, muistuttaen samalla sotaveteraanien merkitystä itsenäisyyden kannalta. Raahessa sotaveteraanien kahvittelusta kertovassa Helsingin Sanomien vuonna 1972 julkaistussa artikkelissa eräs veteraani kommentoi, kuinka ”Nuoriso

---

⁷⁸ Suomen Kuvalehti 24.8.1968 no 34 ”Mennyttä muistelemassa”.

⁷⁹ Helsingin Sanomat 6.12.1975 no 37 ”Tasavalta juhlatuulella”.

nauraa meille”⁸⁰, ja että sodista saatujen mitalien ja arvomerkkien arvo oli alentunut jatkuvasti. Veteraanien kokemukset yhteiskunnan ja etenkin nuorison välinpitämättömyydestä heijastavat hyvin 1960-luvun lopun ja 1970-luvun ilmapiiriä Suomessa, jolloin etenkin osa akateemisesta nuorisosta koki, edeltävän sukupolven, kotiin, uskuntoon ja isämaahan perustuneen arvopohjan vieraaksi.⁸¹ Vielä 1960-luvun alussa isänmaallisuus oli vahvasti esillä yliopistomaailmassa. Esimerkiksi Helsingin yliopiston ylioppilaskunta osallistui moniin isänmaallisiin tilaisuuksiin.⁸² Kuvaavaa oli, että Mannerheimin patsastilaisuuden yhteydessä vuonna 1960 HYY:n hallituksen varapuheenjohtaja totesi, kuinka ”Niin kauan kuin Marskimme patsas seisoo jalustallaan, niin kauan seisoo myös Suomen kansa omilla jaloillaan vapaana ja itsenäisenä.”⁸³. Tilanne kuitenkin muuttui vuosikymmenen edetessä. Esimerkiksi HYY:n juhlatraditioon kuuluneesta soihtukulkueesta itsenäisyyspäivänä luovuttiin vuonna 1969.⁸⁴

Artikkeleista ja reportaaseissa pystyi havaitsemaan sotaveteraanien tyytymättömyyden ja katkeruuden siihen, millä tavoin heidän asioitaan oli Suomessa hoidettu. Myös fyysiset vammat nousivat esille. Vuoden 1969 marssiin yhteydessä Helsingin Sanomissa julkaistussa artikkelissa ”Yhteinen asia ja heikot aseveljet kokoajina”⁸⁵ useampi ääneen päässyt sotaveteraani arvosteli heidän sen hetkistä tilannettaan. Esimerkiksi eräs veteraani kommentoi, kuinka ”Helppohan tätä on valtiovallan hoidella, kun päivä päivältä joukko pienenee”. Sähköasentajan töitä tehnyt veteraani kommentoi, että ”Sairas mies ei jaksa enää töitä tehdä. Toivon, että saisin eläkkeen.”.

---

⁸⁰ Helsingin Sanomat 8.12.1972 no 323 ”Kaupunki kahvitti Raahen veteraanit”.

⁸¹ Tuominen, 1990, 73–78; Vihavainen, 1991, 93–96.

⁸² Kolbe, 1996, 26, 34–35.

⁸³ Kolbe, 1996, 26.

⁸⁴ Kolbe, 1996, 382.

⁸⁵ Helsingin Sanomat 8.9.1969 no 242 ”Yhteinen asia ja heikot aseveljet kokoajina”.

Vuoden 1975 suurmarssista kertovassa Suomen Kuvalehden reportaasissa kerrottiin lyhyesti 13 veteraanin elämäntilanteesta. Omalla nimellä ja pienellä kuvalla esiteltyjen veteraanien kertomuksissa korostui samoja asioita kuin edellä mainitussa artikkelissa. Esimerkiksi erään sotaveteraanin kerrotaan todenneen, kuinka "miehet vanhenevat, vammat nuortuvat, yhteiskunta unohtaa."⁸⁶ Muutoin reportaasi oli monella tapaa poikkeava verrattuna moniin muihin teksteihin. Se vilisi kirjoittajan kannanottoja veteraanien tilanteeseen Suomessa, ja oli hyvin tunnepitoisesti ja ironisesti kirjoitettu. Lähtökohdat tekstille luotiin jo reportaasin ingressissä, jossa kommentoitiin sarkastisesti, kuinka sotaveteraanien uhraukset eivät olleet turhia, koska "Saatte vapaasti ostaa hernekeittoa ja juoda päännä täyteen kaikkine vammoinenne, vaivoinenne, arpinenne. hirveine muistoinenne, sisuksiin jääneine sirpaleinne." Marssivaa joukkoa kirjoittaja kuvasi seuraavasti: "Sydäntauteja. Mahavaivoja. Reumatismia. Huimausta. Unettomuutta...", eli hyvin raihmaisina ja erilaisten terveysongelmien kanssa kamppailevina. Marssin etenemisen lisäksi kirjoittaja kertoi laajemmin sen taustasta ja merkityksestä. Tähän liittyen hän kommentoi, että "On järkyttävää, että nämä joukot kokevat vieläkin epäluuloja ja syrjintää". Kaiken kaikkiaan kirjoitus oli pikemminkin kantaa ottava teksti kuin reportaasi. Se jatkoi samaa linjaa kuin esimerkiksi edeltävän luvun pääkirjoitukset, kritisoimalla veteraanien oloja Suomessa ja osoittamalla ymmärrystä sekä kunnioitusta heitä kohtaan. Toki tyyliään reportaasi oli huomattavasti värikkäämpi ja tunteikkaampi.

Yleisönosastopalstalla keskusteluissa nousi esiin samoja asioita kuin edellä mainittujen artikkeleiden ja reportaasien yhteydessä. Helsingin Sanomissa vuonna 1973 julkaistussa kirjoituksessa "Velka isänmaalle" ihmeteltiin, kuinka "Me elämme hyvinvointivaltiossa, jossa sosiaaliset olot ovat maailman parhaita ja meidän rintamaveteraanimme ovat vailla kaikkea sitä, mikä heille vähimmäismäärässä

---

⁸⁶ Suomen Kuvalehti 3.10.1975 no 40 "13 miestä".

kuuluisi”.⁸⁷ Moni veteraani koki myös, että sotien aikana annetut lupaukset olivat jääneet toteutumatta. Eräs veteraani kirjoitti Suomen Kuvalehden yleisönosastopalstalla vuonna 1968, että ”Jokainen meistä silloin mukana olleista muistaa hyvin, kuinka silloin luvattiin hyvää jos kaunistakin...” kodin, uskonnon ja isänmaan puolustamisesta.⁸⁸ Yleisöosastopalstalla julkaistiin myös joitain vastalauseita veteraanien vaatimuksia kohtaan. Veteraaniksi esittäytynyt kirjoitti Suomen Kuvalehteen, kuinka ”ettei asialla palkkion toivossa oltu”, ja että ”...korvaukseksi riitti, kun Suomi säilyi ja henkikulta.”.⁸⁹

---

⁸⁷ Helsingin Sanomat 6.10.1973 no 269 ”Velka isänmaalle”.

⁸⁸ Suomen Kuvalehti 18.5.1968 no 20 ”Sotaveteraanien asia”.

⁸⁹ Suomen Kuvalehti 27.8.1966 no 34 ”Protestilaulu m/44”.

3 SOTAINVALIDIT LEHDISTÖSSÄ 1960-1970-LUVULLA

3.1 Sotainvalidien Veljesliitto merkittävänä toimijana

Sotainvalidien Veljesliitto perustettiin talvisodan jälkeen vuonna 1940. Liitto perustamiseen vaikutti se, että pysyvän vamman talvisodasta saaneet kokivat tilanteensa epävarmaksi. Talvisodan jälkeen sotainvalidien huolto oli vielä monelta osin puutteellinen ja keskeneräinen, jonka vuoksi sotainvalidien yhteistoiminta katsottiin tarpeelliseksi: sen kautta pystyi tukemaan valtiota ja muita huoltotoimintaan osallistuneita ja olemaan taloudellisten ja yhteiskunnallisten etujen valvojana.⁹⁰

Veljesliitosta muodostui sotien jälkeisinä vuosina merkittävä yhteiskunnallinen toimija, joka näkyi etenkin sotainvalidien huolenpidon järjestämisessä. Liitto otti jo 1940-luvun jälkimmäisellä puoliskolla vastuun vaikeavammaisista sotainvalideista, ja heitä varten perustettiin huoltolaitoksia. Liitto järjesti myös ammattikoulutusta välittömästi sotien jälkeen. Toiminnan päärahoittajana oli valtio 1950-luvulta lähtien. Myöhemmin esimerkiksi 1970–1980-luvulla liitto pyrki toiminnallaan turvaamaan

---

⁹⁰ Ranta-Knuuttila, 1967, 215–216.

eläköityneiden tai eläkeikää lähestyneiden vanhuuden päiviä. Tätä varten perustettiin esimerkiksi Kyyhkylän kuntoutussairaala, jossa laitoshuollon lisäksi invalideille kyettiin tarjoamaan kuntoutettavaa toimintaa, jolla pyrittiin hillitsemään iän myötä pahentuneita vaivoja.⁹¹

Huoltotoiminnan lisäksi Veljesliitolla oli merkittävä rooli sotainvalideihin kohdistuneen lainsäädännön kehityksessä. Erityisesti 1950–1960-luvulla liitto pyrki toiminnallaan kehittämään puutteellista lainsäädäntöä, mikä näkyi esimerkiksi siinä, että invalideille maksettavaan elinkorkoon vaadittiin useaan otteeseen korotuksia, inflaation takia. Tässä myös onnistuttiin. Toimintaa ja yhteydenottoa päättäjiin helpotti osaltaan se, että eduskunnassa oli 1960-luvulla yli 10 sotainvalidia.⁹² Vuoden 1966 eduskuntavaalien jälkeen kansanedustajaksi valitut sotainvalidit perustivat sotainvalidikerhon, jonka kautta eduskunnalle toimitettiin useita laki- ja toivomusaloitteita. Kerho toimi aktiivisesti vielä 1970-luvulla.⁹³

Veljesliiton järjestämä sotainvalidien viikko oli vuosittain korostuneesti esillä lehdistössä. Sotainvalidien viikko järjestettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1944 välirauhan solmimisen jälkeen. Viikosta tuli pitkäaikainen perinne, sillä sitä vietettiin yhtäjaksoisesti 2000-luvulle saakka.⁹⁴ Valtiovalta oli alusta lähtien mukana toiminnassa, sillä Tasavallan presidentillä oli tapana toimia viikon suojelijana ja aloittaa viikko televisiossa ja radiossa pitämällään puheella. Syksyisin järjestetyn viikon yhtenä tavoitteena oli kertoa suomalaisille sotainvalidien ajankohtaisista asioista ja samalla kasvattaa ihmisten tietämystä siitä, millaisessa asemassa he ovat.⁹⁵ Viikkoon kuului oleellisesti myös Veljesliiton piirien järjestämä rahan keräys

---

⁹¹ Hoppu, 2015, 311–315.

⁹² Hoppu, 2015, 312–313, Seppälä, 1990, 214.

⁹³ Seppälä, 1990, 222–224.

⁹⁴ Sotainvalidit.fi; Hoppu, 2014, 287–288.

⁹⁵ Honkasalo, 2000, 309–310.

sotainvalidien hyväksi. Kerätyt varat olivat paikallisen sotainvaliditoiminnan elinehto.⁹⁶ Tämän lisäksi viikon aikana ainakin 1960-luvulla järjestettiin liiton ja sen jäsenyhdistysten toimesta esimerkiksi yleisö- ja kirkkojuhlia ja huoltolaitosten esittelyjä.⁹⁷ Tästä toiminnasta en seuraavien vuosien ja vuosikymmenten ajalta löytänyt tarkempaa tietoa, mutta voidaan olettaa, että toiminta jatkui edelleen, mutta ei välttämättä yhtä aktiivisesti sotainvalidien vanhentuessa.

Viikon yhtenä tavoitteena ollut sotainvalidien asioiden esille tuonti voidaan katsoa onnistuneeksi, sillä ainakin lehdistö kiinnostui ja kertoi sotainvalidien asioista enemmän juuri sotainvalidien viikolla. Tuolloin julkaistiin esimerkiksi teemaan sopivia artikkeleita ja reportaaseja, joissa kerrottiin esimerkiksi yksittäisen invalidin elämästä. Viikkoon kuulunut avausjuhla oli myös vuosittain esillä.

3.2 Sotainvalidien auttaminen valtion ja koko muun yhteiskunnan kunnia-asia

Suomen Kuvalehdessä sotainvalideja ei juuri käsitelty pääkirjoituksissa tai muissa lehden toimituksen kantaa ottavissa teksteissä, toisin kuin Helsingin Sanomissa. Helsingin Sanomien kantaa ottavissa kirjoituksissa toistuvina temoina olivat esimerkiksi voimakas sympatia sotainvalideja kohtaan ja suomalaisten kollektiivinen vastuu heidän huolehtimisestaan. Lisäksi Sotainvalidien Veljesliitto sai toiminnastaan kiitosta. Kirjoitukset heijastivat yhteiskunnan yleistä suhtautumista sotainvalideihin: yleinen ajatus sotien aikana ja niiden jälkeen oli, että valtiolla on velvollisuus ja kunniavelka huolehtia sodissa vammautuneista.⁹⁸ Tavallisten ihmisten myönteinen suhtautuminen näkyi Veljesliiton syksyisin järjestämän rahankeräyksen lisäksi myös

---

⁹⁶ Hoppu, 2015, 190.

⁹⁷ Ranta-Knuutila, 1967, 296.

⁹⁸ Honkasalo, 2000, 516.

muissa lahjoituksissa: esimerkiksi vuonna 1967 Suomen Sanomalehtien liiton suurkeräys sotainvalideille tuotti 700 000 markkaa.⁹⁹ Avustusten lisäksi työnantajat palkkasivat sotainvalideja, vaikka kaikessa he eivät kyenneet samaan kuin terveet.¹⁰⁰

Yhteiskunnan kollektiivinen vastuu näkyi vuonna 1961 julkaistussa Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa "Tukea tarvitaan"¹⁰¹, jossa muistutettiin lukijoita siitä, että sotainvalidit tarvitsevat valtiollisen tuen lisäksi myös yksityisiä lahjoituksia, ja että ihmisten tulisi suhtautua invalidien tukemiseen myönteisesti. Seuraavana vuonna samoihin aikoihin sotainvalidien viikolla julkaistussa pääkirjoituksessa "Sotainvalidit"¹⁰² jatkettiin lähes identtisellä linjalla. Yksityisen tuen tärkeyttä korostettiin etenkin, kun sotainvalidien kerrottiin olevan "miehuutensa keskipäivässä", johon kuului esimerkiksi perheestä huolehtiminen. Lisäksi kirjoituksessa suitsutettiin Sotainvalidien Veljesliiton toimintaa. Vuonna 1966 julkaistussa Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa "Sotainvalidien asia"¹⁰³ muistutettiin aluksi, kuinka "oma lippumme liehuu uhrien ansiosta.". Kirjoituksessa pyrittiin vetoamaan erikseen nuorisoon, "jotta sekin ymmärtäisi ja hyväksyisi velvollisuutensa sotainvalidityönhoitamisessa kunniakkaasti loppuun saakka". Tällä viitataan, aiemmin mainittuun, 1960–1970-luvulla olleeseen sukupolvikonfliktiin suurten ikäluokkien ja heidän vanhempiensa välillä. Sukupolvikonflikti vaikutti esimerkiksi siihen, että vielä 1960-luvun alussa ylioppilaat osallistuivat Veljesliiton syyskeräykseen, mutta vuosikymmenen loppupuolella tilanne oli toisin.¹⁰⁴

Pääkirjoituksissa ja muissa kantaa ottavissa kirjoituksissa kerrottiin myös sotainvalidien kokemista vaikeuksista sekä ongelmista, ja kritisoitiin valtion toimia

---

⁹⁹ Honkasalo, 2000, 374–376.

¹⁰⁰ Uino, 2014, 193.

¹⁰¹ Helsingin Sanomat 24.9.1961 no 258 "Tukea tarvitaan".

¹⁰² Helsingin Sanomat 27.9.1962 no 261 "Sotainvalidit".

¹⁰³ Helsingin Sanomat 25.9.1966 no 259 "Sotainvalidien asia".

¹⁰⁴ Uino, 2014, 328.

sotainvalidiasian hoitamisessa. Erityisesti 1950–1960-lukujen vaihteessa Veljesliiton johdolla vaadittiin korotuksia inflaation syömiin tukiin. Tähän tulikin muutosta, sillä 1960-luvun alussa tukia korotettiin kymmenillä prosenteilla.¹⁰⁵ Joka tapauksessa kritiikiltä pohjaa vie jonkin verran se, että Suomessa sotainvalidien saamat tuet olivat kuitenkin taloudellisiin resursseihin ja invalidien määrään suhteutettuna hyvätasoisia kansainvälisesti verrattuna.¹⁰⁶ Toisaalta hyvinvointivaltion rakentamisen aikana sotainvalidien saamien tukien suhteellinen osuus valtion kaikista sosiaalimenoista väheni merkittävästi.¹⁰⁷

Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa ”Sotainvalidien ongelmia”¹⁰⁸ kirjoitettiin juuri edellä mainitusta rahallisten tukien jälkeen jäämisestä suhteessa yleiseen hintatasoon. Lisäksi kirjoituksessa kommentoitiin sodasta aiheutuneiden vammojen tutkimiseen liittyviä asioita. Tästä kirjoittaja nosti esiin ryhmän, jotka olivat kokeneet saaneensa sodasta vamman, mutta eivät olleet vielä saaneet mitään korvausta siitä¹⁰⁹. Vuonna 1975 julkaistussa pääkirjoituksessa ”Oma apu paras apu”¹¹⁰ ihmeteltiin valtion toimetttömyyttä sotainvalidiasiaassa. Kirjoituksen alussa kommentoitiin, kuinka ”Sotainvalidit ovat joutuneet uhraamaan paljon maansa puolesta: oman terveytensä. Valtio sen sijaan on pitänyt heikosti huolta oman kunniavelkansa maksamisesta”. Kirjoituksen lopussa ihmeteltiin sitä, kuinka elintason ja talouden nousu ei ollut näkynyt jatkuvasti harventuneiden sotainvalidien tuissa, ja kirjoittaja päätteli, että ”valtio otaksuu sotainvalidien hyvän yhteishengen ja tulevaisuudenuskon säilyvän ilman sen täysimääräistä tukeakin”.

---

¹⁰⁵ Honkasalo, 2000.

¹⁰⁶ Uino, 2014, 332.

¹⁰⁷ Honkasalo, 2000, 411.

¹⁰⁸ Helsingin Sanomat 8.6.1967 no 133 ”Sotainvalidien ongelmia”.

¹⁰⁹ Tähän ryhmään kuuluivat 10 % henkilöt. Tämä tarkoitti sitä, että sodasta saatu vamma ajateltiin paranevan kokonaan tai ainakin lähes, eivätkä kyseisen prosentin omaavat olleet oikeutettuja korvauksiin. (Honkasalo, 2000, 343–344).

¹¹⁰ Helsingin Sanomat 1.6.1975 no 144 ”Oma apu paras apu”.

Valtion toimia sotainvalidiasiassa kritisoitiin myös syyskuun lopulla vuonna 1979 julkaistussa Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa ”Yhteinen asia”¹¹¹, jossa kerrottiin sotainvalidien järjestämästä rahankeräyksestä, ja kommentoitiin, kuinka ”tuntuu käsittämättömältä, että vieläkin – 35 vuotta sodan päättymisen jälkeen – monet sotainvalidit ovat heikossa taloudellisessa asemassa”. Kirjoittajan mielestä valtion olisi jo kauan sitten pitänyt järjestää sotainvalideille riittävä toimeentulo.

Helsingin Sanomiin pakinoita nimimerkillä ”Arijoutsi” kirjoittaneen Heikki Marttilan¹¹² teksteissä näkyi samoja asioita kuin pääkirjoituksissa. Pakinoiden sisällön taustalta on huomioitava, että Marttilan radikaalin kirjoitustyylin vuoksi Helsingin Sanomat joutui joskus sensuroimaan Marttilan pakinoita. Hän oli oikeistokonservatiivi, joka otti sotien jälkeisinä vuosikymmeninä kantaa esimerkiksi sellaisiin poliittisiin asioihin, joiden avoin käsittely oli vaikeaa.¹¹³ Marttila kirjoitti vuonna 1965 julkaistussa pakinassaan ”Vain luoti tiesi paikkansa”¹¹⁴ eräästä sotainvalidista, joka oli tietämättään kantanut kehossaan luotia 24 vuotta. Hän liitti kyseisen sotainvalidin kohtalon laajemmin sotainvalideihin asemaan Suomessa kommentoimalla, kuinka ”Tämä tapaus kirkastaa samoin ajan himmentävää kuvaa, mitä on olla sotainvalidi Suomessa nykyaikana: ei heidän luettelonsa ole tullut koskaan täyteen kirjoitetuksi...”. Marttila kritisoi vuonna 1967 julkaistussa ”Juhlavuoden velkamme”¹¹⁵ pakinassaan valtion toimia sotainvalidiasiassa. Hän oli sitä mieltä, että ”valtion pitäisi katsoa kunnia-asiakseen heistä huolehtimisen”, ja kritisoi, kuinka päättäjiä kiinnostavat muut asiat kuin sotainvalidien.

---

¹¹¹ Helsingin Sanomat 30.9.1979 no 263 ”Yhteinen asia”.

¹¹² Marttila oli Helsingin Sanomien pakinoitsija 1940-luvulta 1970-luvulle. Hänen on sanottu uudistaneen lehtipakinoita vapaalla ja rennolla kirjoitustyyllillään, jossa pyrittiin puhumaan samaa kieltä helsinkiläisten kanssa. (Leino-Kaukiainen, 2005).

¹¹³ Leino-Kaukiainen, 2005.

¹¹⁴ Helsingin Sanomat 23.5.1965 no 138 ”Vain luoti tiesi paikkansa”.

¹¹⁵ Helsingin Sanomat 26.11.1967 no 301 ”Juhlavuoden velkamme”.

3.3 Sisukkaat ja vaatimattomat sopeutujat

Helsingin Sanomissa ja Suomen Kuvalehdessä julkaistiin 1960–1970-luvuilla useita reportaaseja, artikkeleita ja haastatteluja sotainvalideista. Niissä kerrottiin yleensä sotainvalidien elämästä sodan jälkeisinä vuosina, sotainvalidien päästessä itse myös kertomaan elämästään. Artikkeleiden ja reportaasien kautta sotainvalideista sai hyvin sinnikkään sekä sopeutuvaisen kuvan, ja monet kokivat olevansa tyytyväisiä elämäänsä. Lehtijutuissa tuli esille myös monia ongelmia, joista sotainvalidit kärsivät, mutta siitä huolimatta esimerkiksi valittaminen ja katkeruus olivat vieraita asioita esille ja ääneen päässeille sotainvalideille. Yleisöosastopalstalla sotainvalideihin liittyneet kirjoitukset olivat päinvastaisia: niissä kritisoitiin voimakkaasti esimerkiksi sotainvalideille maksettavien rahallisten tukien vähäistä määrää.

Epävarmuus ja pelko tulevasta vaivasi monia sotasairaalassa toipuvia sotainvalideja.¹¹⁶ Pelot eivät kuitenkaan suurimmalta osin toteutuneet, sillä sotien jälkeen sotainvalidit eivät jääneet Suomessa syrjään ja passiivisiksi toimijoiksi, vaan he onnistuivat elämään monilta osin samanlaista elämää kuin terveetkin. Sotainvalidien Veljesliiton yhtenä tavoitteena sodan jälkeen oli auttaa invalideja työelämäänsä palaamisessa, ja että he onnistuisivat elättämään itsensä ja perheensä, ja tuntemaan itsensä täysivaltaiseksi kansalaiseksi.¹¹⁷ Tämä tavoite myös onnistui: moni viljeli maanhankintalain myötä saatua tilaa ja osa puolestaan työllistyi palkkatyöhön. Yli 80 % sotainvalideista solmi myös avioliiton. Vuonna 1960 sotainvalidit olivat keski-ikältään 45-vuotiaita¹¹⁸, ja monen lapset olivat aikuistumassa. Samoihin aikoihin käynnissä ollut yhteiskunnan rakennemuutos ei koskettanut sotainvalideja samalla tavalla kuin nuorempaa väestöä, sillä monet maaseudulla asuneet jäivät viljelemään

---

¹¹⁶ Honkasalo, 2000, 529.

¹¹⁷ Hoppu, 2015, 127.

¹¹⁸ Honkasalo, 2000, 375.

tilojaan, uusien työtä helpottavien koneiden kanssa.¹¹⁹ 1970-luvulla sotainvalidit alkoivat lähestymään eläkeikää. Iän myötä pahentuneita vaivoja pyrittiin hillitsemään kuntoutustoiminnalla, joka laajeni tuohon aikaan merkittävästi, ja Suomeen rakennettiin uusia kuntoutuspaikkoja sotainvalideille.¹²⁰ Sirkka Nivalan väitöstutkimuksessa haastateltavana olleet sotainvalidit kuvasivat sodan jälkeisiä vuosia kamppailuna, jossa ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin pärjätä. Sotainvalidit kertoivat myös, kuinka sinnikkyuden ja ahkeruuden taustalla vaikutti haave paremmasta tulevaisuudesta.¹²¹

Tyytyväisyys elämään ja sopeutuminen arkeen pysyvän vamman kanssa näkyivät esimerkiksi Suomen Kuvalehdessä vuonna 1966 julkaistussa reportaasissa, jossa kerrottiin molemmat jalat sodassa menettäneestä sotainvalidista, joka oli tulevana kesänä lähdössä kuntoutusmatkalle Saksaan. Reportaasin ingressi alkoi virkkeellä ”Suomalainen sotainvalidi vuonna 1966, miten elelee? onko elämäänsä tyytyväinen”¹²². Ingressi jatkui kirjoittajan toteamuksella, kuinka reportaasin päähenkilönä ollut sotainvalidi ”nauttii tapaturmakorvauksista eikä näe valituksiin aihetta”. Teksti keskittyi enimmäkseen sotainvalidin ja hänen perheensä arjesta kertomiseen, ja vierailun aikana tapahtuneiden hetkien kuvaamiseen. Sotainvalidin omat ajatukset jäivät vähemmälle. Hän kommentoi kuitenkin, että ”Kun Lapissa on syntynyt niin kyllä sitä pitää pärjätä”.

Samoja asioita näkyi myös Helsingin Sanomissa julkaistussa haastattelussa ”Ei saa antautua katkeran ja matalan mielen valtaan”¹²³, jossa haastateltiin 100 % sotainvalidia, joka oli sodassa menettänyt toisen jalan ja toisen käden. Sotainvalidin

---

¹¹⁹ Honkasalo, 2000, 417–418.

¹²⁰ Hoppu, 2015, 315.

¹²¹ Nivala, 2010, 95.

¹²² Suomen Kuvalehti 14.5.1966 no 19 ”Jussi lähtee suureen maailmaan”.

¹²³ Helsingin Sanomat 9.12.1967 no 313 ”Ei saa antautua katkeran ja matalan mielen valtaan”.

elämässä oli tapahtunut myös muita tragedioita, sillä hänen vaimonsa kuoli melkein heti sodan jälkeen, ja hän jäi yksin kolmen lapsen kanssa. Sotainvalidi kertoi, että perhe sai apua epätoivoiseen ja vaikeaan tilanteeseen, jonka myötä heidän tilanteensa oli sillä hetkellä hyvä. Kaikista vastoinkäymisistä huolimatta hän kommentoi, kuinka ”Milloinkaan ei, merkkillistä kyllä, ole tullut mieleen, että vammat olisivat jonkun tai joidenkin henkilöiden syytä ja että joillekin pitäisi olla katkera”. Haastattelussa välittyi myös sopeutuminen maatalan töihin vammoista huolimatta sotainvalidin kommentoidessa esimerkiksi, kuinka ”Ei ole vielä niin suurta pölkkyä sattunut ettei olisi haljennut, niin on kummasti voimia karttunut terveeseen käteen.”.

Työn tekeminen vammoista huolimatta tuli esille monissa muissakin lehtijutuissa. Helsingin Sanomissa vuonna 1963 sotainvalidien viikolla julkaistussa koko sivun artikkelissa ”Sisulla töitä ja harrastuksia – Tiukka talous sotainvalidiperheillä”¹²⁴ kerrottiin usean eri sotainvalidin elämästä sodan jälkeisinä vuosina. Tekstissä haastateltiin ja kerrottiin esimerkiksi käden ja jalan sodassa menettäneestä, joka työskenteli vahtimestarina, ja vapaa-ajallaan piti lapsille liikuntakerhoa. Toinen sotainvalidi, joka oli menettänyt näön sodassa, oli puolestaan suorittanut ekonomin tutkinnon sodan jälkeen. Tällaisten artikkeleiden näkyminen oli luonnollista 1960–1970-luvun Suomessa, sillä kuten edellä mainittiin, suurin osa sotainvalideista onnistui palaamaan takaisin ansiotyöhön. Tämän mahdollisti osaltaan se, että sotainvalideille tarjottiin työhuoltoa, johon sisältyi esimerkiksi ammattikoulutusta ja työhön sijoitusta.¹²⁵

Myös huumori heijastui joissain sotainvalideista kertovissa jutuissa. Suomen Kuvalehden reportaasi sotainvalidien tupailusta vuodelta 1970 Nurmeksessa oli täynnä humoristisia siteerauksia sotainvalidien keskustelusta. Eräs sotainvalidi kertoi

---

¹²⁴ Helsingin Sanomat 28.9.1963 no 263 ”Sisulla töitä ja harrastuksia – Tiukka talous sotainvalidiperheillä”.

¹²⁵ Honkasalo, 2000, 518–519.

haavoittumisestaan, ja mainitsi, että ”olihan tuosta tällistä se hyvä tulos, ettei ole sen jälkeen koskaan tullut krapulaa”.¹²⁶ Toinen sotainvalidi sanoi humoristisesti, etteivät lääkärin ottamissa kuvissa vatsassa näkyneet metalliesineet ainakaan mitaleita ollut. Huumori välittyi myös Kyyhkylän sotainvalidisairaalaan kertovassa reportaasissa ”Kyyhkylän pojat”.¹²⁷ Reportaasin yhteyteen oli lisätty iloisia kuvia sotainvalideista, ja kerrotaan, kuinka huumori oli läsnä sairaalan toiminnassa.

Vaikka monissa reportaaseissa ja artikkeleissa sotainvalideista sai sopeutuvaisen ja tyytyväisen kuvan, tuli niissä esille myös paljon vaikeuksia, joita sotainvalidit ja heidän perheensä joutuivat kohtaamaan. Sotainvalidit kertoivat vaikeuksista yleensä toteavasti, ilman voivottelua ja valitusta. Vaikeudet liittyivät yleensä sotainvalidien taloudelliseen tilanteeseen ja fyysisten vaivojen pahentumiseen. Kaikissa perheissä isä ei välttämättä kyennyt aina työskentelemään pahentuneiden vaivojen vuoksi, joka heikensi merkittävästi perheiden taloudellista tilannetta. Lisäksi elinkorkoa söi jatkuvasti inflaatio, vaikka sen määrää pyrittiinkin nostamaan aika-ajoin inflaation noustessa.¹²⁸

Edellä esitetystä Helsingin Sanomien artikkelissa, jossa kerrottiin sotainvalidien elämästä ja työn tekemisestä tuli esille myös, millaisia vaikeuksia sotainvalidien elämässä on läsnä. Artikkelin ingressissä todettiin, kuinka sotainvalidien vaikeudet olivat iän karttuessa lisääntyneet, mutta toiveikkautta he eivät olleet menettäneet, eikä valitus lisääntynyt. Artikkelissa eräs sotainvalidi kertoi, ettei ollut enää kyennyt vaivojen takia tekemään enää entistä työtään. Toinen sotainvalidi mainitsi asuntopöytäsuuruuden aiheuttaneista haasteista, ja että ”suolivyötä on

---

¹²⁶ Suomen Kuvalehti 10.4.1970 no 15 ”Heitä on 41000”.

¹²⁷ Suomen Kuvalehti 25.1.1974, nro 4 ”Kyyhkylän pojat”.

¹²⁸ Honkasalo, 2000, 340, 345–346.

kiristettävä”¹²⁹ , jotta perhe selviäisi. Tekstissä Sotainvalidien Veljesliiton tiedotuspäällikkö nosti esiin myös äidin merkittävän ja raskaan roolin sotainvalidiperheissä. Erilaisista vaikeuksista huolimatta ingressissä mainittu toiveikkuus tuli haastatteluista selkeästi esille. Tiukasta taloudellisesta tilanteesta kärsinyt perhe oli tyytyväinen siihen, että katto oli pään päällä. Työkykynsä menettänyt puolestaan kertoi, että ”muilla on paljon pahemminkin asiat”, ja että, avustusten myötä heidän perheellään ei ollut hätää.

Taloudellisen tilanteen haasteet näkyivät esimerkiksi Suomen Kuvalehdessä vuonna 1967 julkaistussa reportaasissa, jossa kerrottiin sotainvalidiperheestä, joiden kotitila oli joutunut pakkohuutokaupan uhan alle, maksamattomien velkojen vuoksi. Elämää vaikeutti rahallisten huolien lisäksi se, että äiti oli yksin monen lapsen kanssa kotona, sillä perheen sotainvalidi-isä kerrottiin olevan Helsingissä sairaalassa ja ”aivovammainen, aina pää kipeä ja hermostunut”. Reportaasissa haastateltiin perheen äitiä, joka kertoi, miten paljon huolta ja ahdistusta tilanne oli aiheuttanut, eikä sairaalle miehellekään voinut tilannetta jakaa. Perheen onneksi he eivät joutuneet muuttamaan tilaltaan, vaan saivat lisää aikaa velkoihin ja pitää oman kotinsa.¹³⁰

Yleisönosastopalstalla sotainvalidien asioista kirjoitettiin paljon 1960–1970-luvuilla. Sotainvalidien saama taloudellinen tuki oli jatkuvan arvostelun kohteena. Syyskuussa vuonna 1965 julkaistussa mielipidekirjoituksessa ”Sotainvalidien asema”¹³¹ kommentoitiin sotainvalidien rahallisiin tukiin ja huomioimiseen liittyviä asioita. Kirjoittaja aloitti kirjoituksen kertomalla, kuinka sotainvalideja muistetaan ”korkeinta tahoja myöten” vain kerran vuodessa. Lisäksi kirjoittaja ihmetteli sitä, miten kauan vielä odotetaan toimenpiteitä, jotka parantaisivat invalidien asemaa, ja jatkoi

---

¹²⁹ Helsingin Sanomat 28.9.1963 no 263 ”Sisulla töitä ja harrastuksia – Tiukka talous sotainvalidiperheillä”.

¹³⁰ Suomen Kuvalehti 18.2.1967 no 7 ”Pakkohuutokauppa”.

¹³¹ Helsingin Sanomat 30.9.1965 no 264 ”Sotainvalidien asema”.

sarkastisesti, että 20 vuoden päästä "ei tarvita kuin pappia silloin tällöin". Kirjoittaja ihmetteli myös kehitysmaiden auttamista, kun sotainvaliditkin kaipaisivat kovasti rahallista tukea. Kirjoitus päättyi toteamukseen, että itsenäisyyspäivää ei pitäisi presidentinlinnassa juhlia "ennen kuin itsenäisyyden uhrien kohtuulliset toivomukset sisältyvät tasavaltamme budjettiin".

Sotainvalidien taloudellista tilannetta kommentoitiin etenkin eläkkeiden ja elinkoron osalta. Vuonna 1962 nimimerkin "Joukko työkyvyttömiä invalideja" -kirjoituksessa ihmeteltiin elinkorkoon tulleen korotuksen vähäistä määrää ja todetaan, että "Mikä sitten on kansallinen häpeä ellei tämä".¹³² Sotainvalidien eläkkeen määrää kommentoitiin vuonna 1968 julkaistussa "Sotainvaliidien asia"¹³³ -kirjoituksessa, jossa sitä verrattiin puoluetuen määrään. Tilannetta kommentoitiin sarkastisesti "Vai lieneekö pussin suun sulkijoilta jäänyt huomaamatta pieni reikä, jonka jyräjät ovat kalunneet säkin pohjaan, koska säkistä on valahtanut sellainen pikku summa kuin 10 mmk puoluetukiaisiin".

Yleisönosastopalstalla sotainvalidien syyskeräystä kommentoitiin myös useaan otteeseen. Ei sen vuoksi, etteivätkö kirjoittajat halunneet auttaa sotainvalideja, vaan että valtion pitäisi ottaa isompi rooli sotainvalidien asian hoitamisessa. Suomen Kuvalehdessä vuonna 1962 julkaistussa "Puuttuvat markat"¹³⁴ kirjoituksessa pidettiin häpeällisenä sitä, että sotainvalidit joutuvat itse keräämään rahaa, vaikka hänen mielestään piti olla itsestään selvää, "että sotainvalidit ovat Suomen kansan keräämistä varoista oikeutetut saamaan entistä enemmän maanpuolustustehtävissä vammautuneiden tai sairastuneiden miesten tarkoituksenmukaiseen huoltoon".

---

¹³² Helsingin Sanomat 8.12.1962 no 331 "Sotainvalidit".

¹³³ Helsingin Sanomat 4.10.1968 no 269 "Sotainvaliidien asema".

¹³⁴ Suomen Kuvalehti 23.11.1963 no 47 "Puuttuvat markat".

4 SOTAVETERAANIT LEHDISTÖSSÄ 1980-LUVULTA 1990-LUVUN ALKUUN

4.1 Kohti kansallista veteraanipäivää ja arvostuksen nousua

1980-lukua ja etenkin sen loppupuolta pidetään yleisesti veteraanien arvostuksen nousun aikana. Tuolloin valtiovalta kohdisti heihin aiempaa suurempaa huomiota aineellisella ja etenkin aineettomalla tasolla. Arvostuksen nousun taustalla vaikutti osaltaan sisä- ja ulkopoliittiset muutokset, jotka tekivät veteraanien huomioimisesta helpompaa ja vähemmän arveluttavampaa.¹³⁵

Yleisestä sosiaaliturvasta erillisen, sotaveteraaneille suunnatun tuen, pohjaa oli luotu 1970-luvulla säädetyillä rintamasotilaseläkeläillä ja ylimääräisellä rintamalisällä. Molemmat olivat kuitenkin ehdoiltaan hyvin tiukkoja ja niiden tarkoituksena oli huolehtia kaikista heikoimmassa asemassa olevia sotaveteraaneja. Ne koskivat siis vain pientä osaa veteraaneista, eikä niihin oltu tyytyväisiä.¹³⁶ Vuosikymmenen

---

¹³⁵ Honkasalo, 2007, 132–134; Sulamaa, 2007, 74–76.

¹³⁶ Honkasalo, 2007, 61–63.

vaihteessa ja 1980-luvulla säädetyt lait veteraanien kuntoutuksesta, varhaiseläkelaista ja ylimääräisestä rintamalisästä olivat merkittäviä askelia veteraanien aineellisten etujen parantamisessa.¹³⁷ Vaikka yksittäiselle veteraanille suunnatut rahalliset tuet olivat edelleenkin maltilliset, olivat ne nousseet valtion tulo- ja menoarvioissa vajaassa 20 vuodessa 100 000 markasta reiluun miljardiin markkaan.¹³⁸ Osaltaan lakien säätämiseen vaikutti sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen perustettu rintamaveteraanien neuvottelukunta, jonka tarkoituksena oli toimia siteenä valtiovallan ja veteraanijärjestöjen välillä. Käytännössä toimintaan kuului erilaisten esitysten ja aloitteiden valmisteleminen, ja niiden ohjaaminen päättäjille.¹³⁹ Työnsarkaa neuvottelukunnalla riitti sen pyrkiessä kehittämään veteraanien elinolosuhteita ja toimeentuloa.¹⁴⁰

Aineellisia etuja ehkä merkittävämpänä asiana voidaan pitää sitä, että sotaveteraanit vastaanottivat valtiovallalta 1980-luvulla ja etenkin vuodesta 1987 lähtien, ensimmäistä kertaa valtiovallalta virallista tunnustusta tehdyistä uhrauksista Suomen itsenäisyyden eteen. Heistä tuli viimein kunniakansalaisia.¹⁴¹ Viitteitä tästä muutoksesta oli nähtävissä jo 1980-luvun puolen välin aikoihin, jolloin puolustusministeriössä ja pääesikunnassa alettiin valmistelemaan kaikkia rintamasotilas- tai rintamapalvelustunnuksen saaneiden sotaveteraanien yhteistä kunniamerkkiä. Valmistelun seurauksena vuonna 1985 itsenäisyyspäivänä julkaistiin Tammenlehvätunnus, josta tuli hyväksytty ja arvostettu merkki, jota veteraanit kantoivat ylpeänä puvun rintamuksessa.¹⁴² Yhteisen kunniamerkin lisäksi alettiin pääministeri Kalevi Sorsan johdolla valmistelemaan päivää, jolla voitaisiin

---

¹³⁷ Honkasalo, 2007, 60–63.

¹³⁸ Uino, 2014, 474.

¹³⁹ Honkasalo, 2007, 60–63;

¹⁴⁰ Uino, 2017, 427.

¹⁴¹ Honkasalo, 2007, 64–66; Sulamaa, 2007, 74–76.

¹⁴² Honkasalo, 2007, 66.

kunnioittaa veteraanien ja invalidien tekoja. Vuonna 1986 valtioneuvosto nimitti huhtikuun 27. päivän kansalliseksi veteraanipäiväksi ja liputuspäiväksi, jonka tarkoituksena oli ja osoittaa kunnioitusta ja arvostusta veteraanien uhrauksia kohtaan. Ensimmäisen veteraanipäivän päätapahtumaa vietettiin Lahdessa vuonna 1987. 10 000 veteraanin joukossa tilaisuutta kunnioitti läsnäolollaan myös Tasavallan presidentti Mauno Koivisto.¹⁴³ Veteraanipäivän perinteisiin on tuosta lähtien kuulunut valtakunnallisen pääjuhlan lisäksi myös paikallistasolla järjestettyjä tapahtumia. Kunnat ovat järjestäneet esimerkiksi omia veteraanijuhlia, isänmaallisia konsertteja ja hartaustilaisuuksia. Lisäksi koulut ja muut oppilaitokset huomioivat päivän järjestämällä teemaan sopivia päivänavauksia, ja veteraanit itsekkin kävivät vierailuilla kouluissa.¹⁴⁴

Edellä mainittujen asioiden taustalla vaikutti muutokset Suomen sisä- ja ulkopoliitikassa. Yksi muutos oli Mauno Koiviston valinta Tasavallan presidentiksi vuonna 1982. Koivisto oli itsekkin sotaveteraani, ja hänellä olikin tärkeä rooli veteraanien julkisen arvostuksen nousemisessa.¹⁴⁵ Koiviston valinta presidentiksi olisi tuskin pelkästään muuttanut tapaa puhua veteraaneista, vaan samoihin aikoihin tapahtuneet muutokset Neuvostoliitossa vaikuttivat Suomen poliittiseen ja henkiseen ilmapiiriin. Gorbatshevin aloittaman glasnostin (poliittinen avoimuus) myötä myös Suomessa uskallettiin tarkastella menneiden vuosikymmenien tapahtumia uudenlaisessa valossa, vähemmän Neuvostoliittoa myötäilevällä tavalla. Ulkopoliittisesti arkaluontoisten asioiden nostaminen pinnalle antoi tilaa osoittaa julkista tunnustusta veteraanien tekoja kohtaan.¹⁴⁶

---

¹⁴³ Honkasalo, 2007, 66–70; Juutilainen, 1997, 19–23.

¹⁴⁴ Honkasalo, 2007, 125–127, Juutilainen, 1997, 64–68.

¹⁴⁵ Sulamaa, 2007, 77.

¹⁴⁶ Hoppu, 2015, 34; Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 448.

Yksi esimerkki arkaluontoisesta asiasta oli talvisota, jota alettiin 1980-luvun lopulta lähtien tarkastelemaan yleisessä keskustelussa totuudenmukaisemmin. Ennen tätä ”poliittisen korrektiuden nimissä¹⁴⁷” Neuvostoliiton hyökkäyksen todellinen luonne ja talvisotaan oleellisesti liittynyt Molotov-Ribbentrop -sopimus korvattiin julkisessa keskustelussa tulkinnalla, jossa korostettiin Suomen omaa syyllisyyttä sodan syyttymisessä.¹⁴⁸ Esimerkiksi 1970-luvun alussa Tasavallan presidentti Urho Kekkonen kritisoi YYA-sopimuksen 25-vuotisjuhlassa pitämässään puheessaan Suomen toimintaa talvisotaa edeltävissä keskusteluissa Neuvostoliiton kanssa, ja maan kohdistamaa ”perusteetonta epäluuloa” itänaapurია kohtaan.¹⁴⁹ Suomen syyllisyys korostui muutenkin toiseen maailmansotaan liittyvissä keskusteluissa, sillä 1980-luvun lopulle saakka sodan muistokulttuuria hallitsi poliittisesti ja moraalisesti arveluttavampi jatkosota.¹⁵⁰ Tällaiset tulkinnat johtivat tietynlaiseen ”itseruoskintaan”, jolla oli vaikutusta veteraaneihin liittyviin keskusteluihin.¹⁵¹

Suomen syyllisyyttä ja häviötä korostava tulkinta sodista Neuvostoliittoa vastaan kääntyi ikään kuin pääläelleen 1990-luvun alussa, Neuvostoliiton hajoamisen aikoihin. Uutta tapaa tarkastella Suomen roolia toisessa maailmansodassa kutsutaan ”uusisänmaalliseksi käännteeksi”. Tulkinnassa Suomi ei hävinnytkään sotia Neuvostoliittoa vastaan, vaan saavutti torjuntavoitot, sillä maata ei miehitetty, eikä itsenäisyyttä menetetty.¹⁵² Uusisänmaallinen käänteseeseen kuuluu myös sodan romantisointi ja tarinat sankaruuksista, uhrauksista ja kansallisesta

---

¹⁴⁷ Vares, 2007, 183.

¹⁴⁸ Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 446; Vares, 2007, 183–184.

¹⁴⁹ Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 461.

¹⁵⁰ Kivimäki, 2012, 22.

¹⁵¹ Vares, 2007, 185.

¹⁵² Vares, 2007, 185; Kivimäki, 2012, 22; Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 448–449.

yhtenäisyydestä.¹⁵³ Käänte vaikkutti myös sotasanikareiden esiin nostamiseen ja ylistämiseen. Johdannossa mainitun Ehrnroothin lisäksi esimerkiksi Mannerheim-ristin ritari ja myöhemmin Yhdysvaltojen armeijassa palvellut ja Vietnamin sodassa kuollut Lauri Törni nousi sotasanikariksi 1990-luvulla.¹⁵⁴ Myös valtiovalta omaksui uuisänmaallisuuden. Tämä näkyi esimerkiksi poliitikkojen puheissa ja siinä, että Mannerheim-ristin ritarit kutsuttiin ensimmäistä kertaa yhtenäisenä joukkona Itsenäisyyspäivän vastaanotolle vuonna 1994.¹⁵⁵ Esimerkiksi tasavallan presidentti Martti Ahtisaari totesi kansallisena veteraanipäivänä vuonna 1995 pidetyssä puheessa, kuinka ”Suomi oli ainoa sotaa käyvä maa Euroopan mantereella, joka onnistui välttämään miehityksen kauhut. Se oli myös ainoa maa, joka selvisi sodasta kilpi ehjänä - ainoa, jolla ei ole mitään salattavaa tai hävettävää, mutta paljon muistettavaa ylpeänä...”¹⁵⁶

4.2 Veteraanien kunnianpalautus ja arvostelua menneiden vuosikymmenten ilmapiiriä kohtaan

”Vielä elävät, talvisodan tuliholvin kokeneet henkilöt eivät voida saada parempaa lahjaa.”¹⁵⁷ Näin kirjoitettiin Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa vuonna 1990, jossa kommentoitiin talvisotaan liittyviä, uusia totuudenmukaisempia tulkintoja, ja niiden merkitystä veteraaneja kohtaan. Pääkirjoitus oli osa laajempaa muutosta, joka oli havaittavissa Helsingin Sanomien ja Suomen Kuvalehden kantaa ottavissa teksteissä 1980-luvun lopulta lähtien. Vielä 1980-luvun alussa kirjoitukset olivat hyvin samanlaisia kuin kahtena aikaisempana vuosikymmenenä, niiden keskittyessä

---

¹⁵³ Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 449.

¹⁵⁴ Kivimäki, 2012, 24–25.

¹⁵⁵ Vares, 2007, 18.

¹⁵⁶ Kinnunen & Jokisipilä, 2012, 462.

¹⁵⁷ Helsingin Sanomat 13.3.1990 no 71 ”Kunnia on palautettu”.

esimerkiksi kritisoimaan sotaveteraanien heikkoa huolenpitoa. 1980-luvun lopulta lähtien kirjoituksissa alettiin korostamaan veteraanien tekojen ja uhrauksien merkitystä ja osoitettiin heitä kohtaan suurta arvostusta. Tämän lisäksi oli nähtävissä myös kritiikkiä Neuvostoliittoa myötäilevää ilmapiiriä kohtaan, ja sen vaikutusta siihen, miten veteraaneista oli puhuttu sotien jälkeisinä vuosikymmeninä.

Suomen Kuvalehden toimituksen kantaa ottavat tekstit sotaveteraaneista 1980-luvun alussa painottuivat pääasiassa Simo Juntusen eli "Simpan" kolumneihin. Niissä hän kommentoi ja kritisoi tapansa mukaisesti värikkäästi esimerkiksi sitä, miten huonosti vallassa olleet olivat huolehtineet sotaveteraanien asioista. Esimerkiksi syyskuussa vuonna 1980 julkaistussa kolumnissa "Muudan varmuusvarasto"¹⁵⁸ Juntunen kirjoitti kahden eri veteraanin elämän haasteista sillä hetkellä ja siitä, kuinka entiset aseveljet olivat saapuneet auttamaan heitä. Samassa yhteydessä Juntunen kertoi poliitikkojen lupailleen veteraaneille kaikenlaista, mutta kommentoi sen olevan "Avointa, silmin nähtävää petosta ja vilppiä". Sotaveteraanien uusi varhaiseläkelaki vuodelta 1982 sai Juntuselta täystyrmäyksen kolumnissaan "Siniristolippu on vaivautunut"¹⁵⁹. Ensinnäkin Juntunen piti sitä aivan liian myöhäisenä, sillä "monille se on kuoleman jälkeinen eläke". Lisäksi hän piti eläkkeen saamisen ehtoja epäoikeudenmukaisena. Kolumninsa lopussa hän kirjoitti, kuinka juuri edessä olevana juhannuksena Suomen lippu liehuu vaivautuneena sen vuoksi, "mitenkä nykyinen Suomi paremminkin pitää veteraaneja enemmän vikaikäinä kuin ansioituneina kansakunnan vapaana säilymiseen". Juntusen kritiikki lakia kohtaan oli monilta osin ymmärrettävää, sillä varhaiseläkkeelle pääseminen vaati muun muassa vähintään kaksi vuotta rintamapalvelusta, alentuneen työkyvyn ja pitkäaikaista rasittavaa työtä, joka vaikutti

---

¹⁵⁸ Suomen Kuvalehti 26.9.1980 no 39 "Muudan varmuusvarasto".

¹⁵⁹ Suomen Kuvalehti 24.6.1982 no 26 "Siniristolippu on vaivautunut".

siihen, että parhaimmillaan vain vajaa 10 000 veteraania oli samaa aikaa varhaiseläkkeellä.¹⁶⁰

Myös Helsingin Sanomissa otettiin kantaa varhaiseläkelakiin. Vuonna 1985 julkaistussa pääkirjoituksessa "Voitimme rauhan"¹⁶¹ kommentoitiin, kuinka kolmen vuoden takainen varhaiseläkelaki ei ollut täyttänyt odotuksia lakiin sisältyvien epäkohtien takia. Kirjoituksessa käsiteltiin veteraanien asemaa laajemminkin yhteiskunnassa, ja painotettiin sitä, kuinka yli neljäkymmentä vuotta sotien jälkeen "Sotaveteraanien huollossa pitäisi olla vain hienosäätöjen tarvetta". Tuohon aikaan ajankohtainen sotaveteraanien kuntoutus nousi myös esille Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa "Laiminlyöty kuntoutus"¹⁶². Kirjoituksessa arvosteltiin sitä, että vasta viime aikoina veteraanien kuntoutukseen oli alettu kiinnittämään enemmän huomioita. Lisäksi kirjoituksessa toivottiin, että kuntoutuksesta huolehdittaisiin paremmin mitä sillä hetkellä, jolloin se ulottui vasta korkean vammaisuusasteen veteraaneihin. Sotaveteraanien kuntoutus alkoi ensiksi kokeiluluonteisena vuonna 1977, jolloin mallia otettiin sotainvalidien kuntoutuksesta. Virallisesti kuntoutus kirjattiin lakiin vuonna 1983, ja siihen suunnatut rahat valtion budjetista ja kuntoutettavien veteraanien määrä, kasvoivat seuraavien vuosien aikana. Kuntoutusta järjestettiin eri laitoksissa, ja siitä muodostui oleellinen osa veteraanien vuotuista toimintaa.¹⁶³

Vuodesta 1987 lähtien veteraaneihin liittyneissä pääkirjoituksissa ja muissa kantaa ottavissa teksteissä käsiteltiin rohkeammin monia sellaisia asioita, joista aiemmin oli kirjoitettu varoen tai vaiettu kokonaan. Veteraaneista tuli selkeämmin sankareita ja itsenäisyyden puolustajia. Ensimmäistä kertaa vietetyn veteraanipäivän jälkeen

---

¹⁶⁰ Tuomisto, 2004, 140; Honkasalo, 2007, 62–63.

¹⁶¹ Helsingin Sanomat 13.3.1985 no 71 "Voitimme rauhan".

¹⁶² Helsingin Sanomat 14.9.1982 no 247 "Laiminlyöty kuntoutus".

¹⁶³ Tuomisto, 2004, 145–146; Honkasalo, 2007, 61.

vuoden 1987 huhtikuussa Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa "Arvostusta veteraaneille"¹⁶⁴ kommentoitiin veteraanipäivää ja sen merkitystä. Kirjoituksessa muistutettiin siitä, kuinka veteraanien tekoihin oli aiemmin suhtauduttu varauksellisesti, mutta "on oikein, että tästedes liput vedetään kerran vuodessa salkoon veteraanien kunniaksi ja heidän uhrauksistaan kerrotaan myös lapsille ja nuorille". Kirjoituksessa korostettiin myös veteraanien merkitystä Suomen itsenäisyyden takaajina ja maan jälleenrakentajina. Samaa aihepiiriä käsiteltiin myös toukokuussa 1987 julkaistussa poliittisen historian professorin, Osmo Jussilan¹⁶⁵, kolumnissa "Ohi on"¹⁶⁶. Hän kirjoitti, kuinka jatkosota teki veteraaneista ikään kuin sotasyllisiä, ja tietynlainen "itseruoskinta" oli läsnä vielä 1960–1970-luvuilla. Hän jatkoi, kuinka Suomen käymien sotien arviointiin oli vaikuttanut "maailman ideologisella kentällä tapahtunut voimasuhteiden muutos". Jussila kirjoitti vielä, kuinka Suomi joutui kahden eri diktatuurin pelilaudalle ja mainitsi, että ilman sillä hetkellä juhlineita veteraaneja "Rintama olisi tuskin pysynyt ehjänä...".

Talvisodan uudet, totuudenmukaiset tulkinnat ja sodan palaaminen muistokulttuuriin näkyi myös sotaveteraaneihin liittyvissä kirjoituksissa. Esimerkiksi Jukka Tarkan¹⁶⁷ kolumnissa "Talvisota"¹⁶⁸ vuodelta 1988 kerrottiin siitä, kuinka Neuvostoliitossa oli ensimmäistä kertaa sanottu julkisesti Stalinin aloittaneen talvisodan. Samassa yhteydessä Tarkka kirjoitti, kuinka "Rintamamiesten sankaruus ei perustu siihen, mitä Neuvostoliitossa kulloinkin sanotaan Suomen sodista".

---

¹⁶⁴ Helsingin Sanomat 28.4.1987 no 115 "Arvostusta veteraaneille".

¹⁶⁵ Jussila kirjoitti Helsingin Sanomiin kolumneja vuosina 1986–1990. Niissä käsiteltiin usein Neuvostoliittoa koskevia aiheita, joista hän kirjoitti rohkeasti ja "ulkopoliittisesta liturgiasta" poikkeavalla tavalla. Yleisesti häntä pidettiin Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden historian asiantuntijana. (Vihavainen, 2004).

¹⁶⁶ Helsingin Sanomat 17.5.1987 no 133 "Ohi on".

¹⁶⁷ Jukka Tarkka väitteli tohtoriksi vuonna 1977 sotasyllisyyttä käsittelevällä tutkimuksella. Tarkka on myöhemmin käsitellyt teoksissaan esimerkiksi kylmän sodan aikaa Suomessa ja siihen liittyvää suomettumista. (Kirjasampo.fi)

¹⁶⁸ Helsingin Sanomat 19.5.1988 no 136 "Talvisota".

Talvisodasta puhumisen vapautta ja sen merkitystä veteraaneja kohtaan kommentoitiin myös Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa ”Kunnia on palautettu”, jossa mainittiin sodan historian vääristelyn loppumisesta, ja kuinka ”talvisodan tuliholvin kokeneet henkilöt eivät voida saada parempaa lahjaa.”.

Helsingin Sanomien toimittajan, Sakari Määttäsén, kolumnissa ”Sinunkaupatko itsenäisyyden kanssa”¹⁶⁹ vuodelta 1988, kritisoitiin Tarkan tavoin Neuvostoliittoa myötäileviä näkökulmia, mutta huomattavasti dramaattisemmin. Määttäsén aloitti tekstin kertomalla, kuinka itsenäisyyspäivä oli hänelle ristiriitainen asia. Hän kirjoitti olleensa nuorena 1950–1960-luvulla vasemmistolainen, joka kapinoi sodan kokeneen sukupolven arvomaailmaa vastaan, ja piti Neuvostoliittoa ja sen kommunistista yhteiskuntamallia ihanteena. Määttäsén kirjoitti, kuinka Kekkonen aikana tuli ”...neukkujen näkemyksistä sodasta ja rauhasta lähes sakramenteja”, ja kuinka ”Meidän pieni isänmaallinen sotamme väärä ja paha”. Määttäsén piti menneiden vuosikymmenten ajatusmaailmaa mielettömänä, ja otti esille Viron tilanteen¹⁷⁰, joka oli näyttänyt neuvostoyhteiskunnan todellisuuden. Kirjoituksen lopussa Määttäsén mainitsi, kuinka itsenäisyyspäivän vastaanotolle kutsun saaneista puuttuivat he, jotka olivat turvanneet Suomen itsenäisyyden.

Määttäsén tavoin myös oli myös joitain muita kirjoituksia, joissa otettiin kantaa Baltian maiden tilanteeseen, ja muistutettiin sitä kautta veteraanien merkityksestä. Suomen Kuvalehden pääkirjoituksessa ”Uhreja ja uskallusta”¹⁷¹ vuodelta 1990 kommentoitiin Liettuan itsenäistymistä Neuvostoliitosta ja maan tulevaisuudennäkymiä. Kirjoituksessa luotiin ajallinen yhteys talvisotaan, joka päättyi kirjoituksen julkaisuaikankohdan aikana lähes päivälleen 50 vuotta sitten, ja

---

¹⁶⁹ Helsingin Sanomat 3.12.1988 no 330 ”Sinunkaupatko itsenäisyyden kanssa”.

¹⁷⁰ Virossa, kuten muissakin Baltian maissa, toiminta itsenäistymisen eteen aktivoitui 1980-luvun lopulla. Viroon perustettiin esimerkiksi *Rahvoarinne* -niminen järjestö, joka pyrki edistämään itsenäisyysliikkeitä. Neuvostoliitto reagoi toimintaan kielteisesti, ja pyrki tukahduttamaan kansallisuusliikkeen tukemalla esimerkiksi Baltian venäläisten ”interliikkeitä”. (Alenius, 2000, 278).

¹⁷¹ Suomen Kuvalehti 16.3.1990 no 11 ”Uhreja ja uskallusta”.

kommentoitiin, että ”millainen olisi oman maamme lähihistoria, jos olisimme antaneet periksi”. Lisäksi tekstissä mainittiin talvisodan muuttuneesta todellisuudesta ja veteraanien kasvaneesta arvostuksesta. Kirjoituksen päätteeksi todettiin, kuinka ”Baltian tapahtumat antavat myös meneillään olevalle veteraaniviikolle uuden, syvän sisällön”.

Edellä esiin tuoduista kolumneista ja pääkirjoituksista on aistittavissa veteraanien kunnianpalautus. Teksteissä tunnistetaan hyvin menneiden vuosikymmenten ilmapiiri, jolloin veteraanien merkitystä Suomen itsenäisyyden kannalta vähäteltiin, ainakin julkisessa keskustelussa. Tähän otettiin kantaa jo 1980-luvun lopulla, eli hyvin pian siitä, kun monista ulkopoliittikkaan liittyvistä asioista tuli vähemmän arveluttavampia.

4.3 Suhtautumisen ja ilmapiirin muutos veteraanien silmin

1980-luvun alkupuolella sotaveteraaneihin liittyneitä artikkeleita ja reportaaseja julkaistiin harvakseltaan. Juttujen sisällössä oli paljon yhtäläisyyksiä kahteen aiempaan vuosikymmeneen, sillä niissä käsiteltiin edelleen esimerkiksi eläkkeisiin ja muihin etuuksiin sekä arvostukseen liittyviä asioita. Yleisönosastopalstalla keskustelu edellä mainituista asioista oli puolestaan aktiivista. Mitä pidemmälle 1980-luku eteni, sitä enemmän artikkeleissa ja reportaaseissa alettiin käsittelemään uudenlaisia teemoja. Esimerkiksi lehtijutuissa ääneen päässet veteraanit kommentoivat rohkeasti menneiden vuosikymmenten ilmapiiriä Suomessa ja sotien merkitykseen liittyviä asioita. Artikkeleiden ja reportaasien kirjoittajien tyyli kirjoittaa veteraaneista oli kunnioittava, mutta jollain tapaa myös säälivä.

Sotaveteraanien kuntoutusta käsiteltiin Helsingin Sanomien koko sivun artikkelissa "Kuntoloma kelpaa 36 vuoden jälkeenkin" ¹⁷² . Artikkelissa huomionarvoista oli tekstin aloitus, jossa jutun kirjoittaja kirjoitti hyvin kantaa ottavasti ja sarkastisesti veteraanien kuntoutukseen liittyen seuraavalla tavalla "Suomalainen kuntoutusresepti: Ensin soditaan, juostaan juoksuhaudat, kahlataan hanget ja nuollaan haavat. Sitten odotetaan 36 vuotta. Sen jälkeen katsotaan käykö säkä. Jos käy, päästään kahdeksi viikoksi kylpylälomalle isänmaan kustannuksella". Tämän jälkeen siinä keskityttiin pääasiassa veteraanien haastatteluihin. Niissä korostui, kuinka kuntoutus oli helpottanut eri vaivojen kanssa kamppailevia veteraaneja. Eräs veteraani kommentoikin, kuinka "Pakkasta oli melkein 50 astetta. En minä tiedä, tuliko sieltä kukaan täysin terveenä". Toisaalta se, miten kauan kuntoutuksen järjestämiseen oli mennyt, ja miten vähän veteraaneja oli sinne päässyt, sai heiltä voimakasta kritiikkiä. Tätä asiaa kommentoitiin humoristisesti, kuinka "Taitaa viimeinen iltakutsu käydä, ennen kuin lottovoitto tulee". Veteraanit ottivat kantaa myös, kuinka nykypolvi ei ymmärtänyt heidän vaatimuksiaan, koska "päästiin vasta hopealle siinä kilpailussa, johon meidät suuria lupaamalla vietiin".

Kuntoutusta käsittelevän lehtijutun lisäksi tutkimusaineistossani tuli vastaan vain yksittäisiä artikkeleita, joissa esimerkiksi eläkkeisiin liittyneet asiat olivat pinnalla. Yleisönosastopalstalla tilanne oli toisin. Keskustelu esimerkiksi pääkirjoituksissakin esille tulleesta varhaiseläkelaista oli hyvin aktiivista vuosikymmenen alussa. Esimerkiksi Suomen Kuvalehden yleisönosastopalstalla lakia kuvattiin erään veteraanin kirjoittamana "täydelliseksi fiaskoksi" eläkkeen saamiseen liittyneiden tiukkojen ehtojen takia. ¹⁷³ Tyytymättömyys varhaiseläkelakiin ja laajemminkin päättäjien toimintaa näkyi myös erään sotaveteraanin

---

¹⁷² Helsingin Sanomat 28.9.1980 no 262 "Kuntoloma kelpaa 36 vuoden jälkeenkin".

¹⁷³ Suomen Kuvalehti 27.8.1982 no 35 "Rintamamiesten varhaiseläkelaki".

kirjoituksessa "Sanansasyöjät"¹⁷⁴. Hän mainitsi, kuinka huonosti päättäjiä lupaukset toteutuvat, ja että "Jos vastaavia temppuja tehtäisiin työmarkkinapuolella, olisi seurauksena vähintään kapina."

Vuodesta 1987 saakka veteraanit saivat palstatilaa etenkin kansallisen veteraanipäivän aikana ja talvisodan muistopäivän yhteydessä. Monien lehtijuttujen yhteyteen oli liitetty sotaveteraanien omia kommentteja, joissa otettiin rohkeasti kantaa menneiden vuosikymmenten ilmapiiriin Suomessa, esimerkiksi sotien merkitykseen ja veteraanien arvostukseen liittyvissä asioissa. Ääneen päässeiden veteraanien kommentteista oli havaittavissa pettymystä ja katkeruutta siitä, että sotien merkitys ja totuudenmukaiset tulkinnat pysyivät julkisessa keskustelussa pinnan alla yli 40 vuotta.

Esimerkiksi Itsenäisyyspäivän paraattia vuonna 1989 seuraamassa ollut veteraani kommentoi, kuinka "Kekkosen aika oli kamala, silloinhan me olimme kuin rikollisia, jotka eivät ansainneet kenenkään kunnioitusta"¹⁷⁵. Veteraanien arvostus ja sodan lopputulos tuli esille vuonna 1989 itsenäisyyspäivänä julkaistussa artikkelissa, jossa haastateltiin Adolf Ehrnroothia. Hän kommentoi, kuinka "suhtautuminen tähän minun tammenlehväikäpolveeni on viime vuosina muuttunut ". Hän korosti haastattelussa, kuinka sotaveteraanit "pelastivat maan varmalta tuholta". Tämän lisäksi hän painotti haastattelussa, että Suomi saavutti sodassa päämäärät, olematta kuitenkaan sodan voittaja tai häviöjä.¹⁷⁶

Vuonna 1990 talvisodan päättymisen muistopäivän tapahtumista kertovien artikkeleiden yhteydessä haastateltu veteraani kommentoi puolestaan, kuinka "Nyt

---

¹⁷⁴ Suomen Kuvalehti 23.12.1983 no 51-52 "Sanansasyöjät".

¹⁷⁵ Helsingin Sanomat 8.12.1989 no 333 "Sotaveteraani kuvaa paraatit".

¹⁷⁶ Helsingin Sanomat 6.12.1989 no 332 "84-vuotias kenraali Adolf Ehrnrooth: "Suhtautuminen sukupolveeni on muuttunut"".

nekin, jotka aiemmin tuomitsivat sodan, myöntävät sen merkityksen¹⁷⁷, viittaamalla samalla Baltian maiden tilanteeseen. Samaa asiaa kommentoitiin myös talvisodan alkamisen 50 vuotispäivänä järjestetyssä tilaisuudessa, johon oli kokoontunut satoja talvisodan vänrikkejä. Tekstissä kerrottiin, kuinka sodan uudet tulkinnat eivät olleet yllättäneet vänrikkejä, ja he kommentoivatkin, että ”Me tiesimme jo silloin, mikä Suomea odottaa ellemme lähde maata puolustamaan”.¹⁷⁸

1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa tutkimusaineistossani tuli vastaan joitain yksittäisiä sotaveteraaneihin liittyviä reportaaseja. Osa näistä saattoi olla hyvin kantaa ottavasti kirjoitettuja. Suomen Sotaveteraaniliiton 30-vuotisjuhlista kertovassa reportaasissa ”Kohtalon kaverit”¹⁷⁹ veteraanien sotakokemuksista kirjoitettiin, kuinka ne olivat ”...monessa kipeässä humalassa kerrottua ja monina myrkkyyden vuosina vaiettua ja siitä on saanut 160 markan rintamamieslisän eläkkeeseensä ja jonotuspaikan kuntoutukseen.”. Lisäksi tekstissä mainittiin, kuinka sodan jälkeisellä sukupolvella meni 40 vuotta ymmärtää veteraanien merkitys.

Yksittäisistä reportaaseista pystyi havaitsemaan viitteitä uuisänmaallisuudesta. Tarinat veteraanien sankariteoista ja uhrauksista näkyivät esimerkiksi Suomen Kuvalehden reportaasissa ”Ristin kantajat”¹⁸⁰, jossa kerrotaan Lahdessa järjestetyistä Mannerheimin ristin ritarien tilaisuudesta. Teksti keskittyi pitkälti ristin saaneiden veteraanien tekojen tarkkaan kuvaamiseen sodan aikana. Esimerkiksi erään kerrotaan tuhonnen jatkosodan suurhyökkäyksen aikana kuusi panssarivaunua yhden vuorokauden aikana, ja täten vaikuttaneen ratkaisevalla tavalla taistelun kulkuun. Tutkimusaineistossani ei aiemmin, Aarne Juutilaista käsitellyttä Suomen Kuvalehden pääkirjoitusta 1960-luvulta lukuun ottamatta, tullut vastaan vastaavana kaltaista

---

¹⁷⁷ Helsingin Sanomat 14.3.1990 no 72 ”Sadat kokoontuivat sankariristille muistamaan ensimmäistä rauhan päivää”.

¹⁷⁸ Helsingin Sanomat 1.12.1989 no 327 ”Yli 500 veteraania kokoontui katselmukseen Haminassa”.

¹⁷⁹ Suomen Kuvalehti 11.9.1987 no 37 ”Kohtalon kaverit”.

¹⁸⁰ Suomen Kuvalehti 10.6.1988 no 23 ”Ristin kantajat”.

tekstiä saatikka, että lehtijuttu olisi käsitellyt sotasankareita, eli Mannerheimin ristin ritareita. Suurelle yleisölle ritarit tulivat viimeistään tutuksi vuonna 1994, jolloin heidät kutsuttiin ensimmäistä kertaa yhteisenä joukkona Linnan Juhliin.¹⁸¹

---

¹⁸¹ Kemppe, 2023, 220.

5 SOTAINVALIDIT LEHDISTÖSSÄ 1980-LUVULTA 1990-LUVUN ALKUUN

5.1 Huolta ikääntyneistä sotainvalideista

Vuonna 1980 sotainvalidien keski-ikä oli 63 vuotta.¹⁸² Eläköityneiden tai eläkeikää lähestyneiden sotainvalidien huolenpitoon liittyneen lainsäädännön muutostarve ei enää 1980-luvulla ollut yhtä polttava kysymys kuin aiempina vuosikymmeninä. Esimerkiksi 1970-luvulla sotilasvammalakia oli kehitetty, Veljesliiton painostuksen myötä, vastaamaan paremmin erityisesti vaikeavammaisten sotainvalidien ja taloudellisesti heikommassa asemassa olleiden tarpeita.¹⁸³ Kansalaisten tuki sotainvalideja kohtaan jatkui edelleen: heidän hyväkseen järjestettiin useita erilaisia keräyksiä 1970–1980-luvun aikana. Merkittävin niistä oli Sairaala Sotavammaisille -keräys, joka toteutettiin vuosina 1974–1978. Keräys tuotti 27 miljoonaa markkaa ja se

---

¹⁸² Honkasalo, 2000, 449.

¹⁸³ Hoppu, 2014, 217–219.

käytettiin Kaunialan sotavammassairaalan laajentamiseen sekä tutkimus-
hoitomahdollisuuksien kehittämiseen.¹⁸⁴

Helsingin Sanomien ja Suomen Kuvalehden sotainvalideihin liittyneet pääkirjoitukset ja muut kantaa ottavat tekstit jatkoivat 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa pitkälti samankaltaista linjaa kuin kahtena aiempana vuosikymmenenä. Kansalaisia muistutettiin edelleen Sotainvalidien Veljesliiton syyskeräyksestä, ja siihen osallistumisesta. Lisäksi ikääntyneiden sotainvalidien lisääntyneet vaivat ja kasvanut huolenpidon tarve olivat useassa kirjoituksessa esillä. Edelleen myös valtiovalta sai vastaanottaa kritiikkiä sotainvalidien asioiden hoitamisesta. Verrattuna kahteen aikaisempaan vuosikymmeneen, joissain kirjoituksissa vaadittiin suurempaa arvostusta ja tunnustusta sotainvalideja ja heidän uhrauksiaan kohtaan. Kantaa ottavia tekstejä yhdisti kunnioitus ja arvostus sotainvalideja kohtaan, mutta etenkin kolumnien kirjoitustyyli oli paikoitellen hyvin värikästä ja tunteellista.

Sotainvalidien Veljesliiton järjestämää syyskeräystä käsiteltiin vuonna 1980 julkaistussa Suomen Kuvalehden pääkirjoituksessa ”Veljeä ei jätetä”¹⁸⁵. Tekstissä mainittiin aluksi, kuinka keräys on tilaisuus, jossa ”jokainen kansalainen voi muistaa sotainvalidejamme konkreettisesti.”. Lisäksi tekstissä korostettiin Veljesliiton työtä ja merkitystä invalidihuollon parissa. Lopussa kirjoituksessa kritisoitiin päättäjiä, joiden lupaukset sotainvalidien ja -veteraanien aseman parantamisen suhteen ovat kerta toisensa jälkeen katteettomia. Suomen Kuvalehdessä otettiin myös myöhemmin 1980-luvulla kantaa valtiovallan toimiin ikääntyneiden invalidien huolehtimisessa. Pääkirjoituksessa ”Sotavammaisten vanhuudenhuolto”¹⁸⁶ kommentoitiin, kuinka tavalliset kansalaiset ovat ”uskollisesti antaneet tukensa” syyskeräyksissä, mutta

---

¹⁸⁴ Seppälä, 1990, 275–282.

¹⁸⁵ Suomen Kuvalehti 26.9.1980 no 39 ”Veljeä ei jätetä”.

¹⁸⁶ Suomen Kuvalehti 16.8.1985 no 33 ”Sotavammaisten vanhuudenhuolto”.

valtiovallan virallisia toimia tarvitaan lisää, etenkin kun sotainvalidit vanhenevat ja heidän vaivansa pahenevat.

Helsingin Sanomissa edellä mainittuja asioita ei käsitelty pääkirjoituksissa, mutta 1980-luvun puolenvälin aikoihin julkaistiin kaksi laajaa kirjoitusta heti pääkirjoitusten alla, joissa sotainvalidien parissa toimiva ylilääkäri sekä Veljesliiton hallintolakimies käsittelivät kahdessa eri kirjoituksessa vanhentuneiden sotainvalidien huolenpitoon liittyviä epäkohtia. Esimerkiksi Kaunialan sotasairaalan ylilääkäriin ja myöhemmin neurologian professoriksi nimitetyn, Leo Jarhon, laajassa kirjoituksessa "Ikääntyvät sotainvalidit kasvavan lääkehuollon tarpeessa"¹⁸⁷ mainittiin sotainvalidien oikeudesta erityiseen laitoshuoltoon kotihoidon jäädessä riittämättömäksi. Jarho nosti esille, että sotainvalideille suunnattuja sairaskoteja tarvittaisiin huomattavasti lisää, että oikeus toteutuisi. Jarho oli merkittävässä roolissa siinä, että sairaskotiverkosto laajentui 1990-luvulle tultaessa lähes koko maan kattavaksi. Hän toimi sosiaali- ja terveysministeriön perustamassa työryhmässä, jonka tehtäviin kuului esimerkiksi arviointi alueellisten sairaskotihankkeiden tarpeellisuudesta.¹⁸⁸

Suuremman arvostuksen ja tunnustuksen vaatiminen sotainvalideja kohtaan muulta yhteiskunnalta nousi ehkä hieman yllättäen esille 1980-luvulla, jota pidetään, kuten edellä on tullut esille, veteraanien arvostuksen nousun aikana. Toki on huomioitava, että kyseiset tekstit painottuivat vuosikymmenen alusta vuoteen 1987, eli siihen, jolloin myös vietettiin ensimmäistä kansallista veteraanipäivää. Esimerkiksi Helsingin Sanomien toimittajan, Sakari Määttäsen, kolumnissa "Sankareita! Onko heitä?"¹⁸⁹ nostettiin esille, kuinka sotainvalidit olivat unohtuneet muulta yhteiskunnalta, sotainvalidien viikkoa ja vaaleja lukuun ottamatta. Tähän liittyen Määttäsen kommentoi, että "Tuntuu kuin heidät olisi pantu pois silmistä (ja sydämistä)

---

¹⁸⁷ Helsingin Sanomat 18.3.1985 no 76 "Ikääntyvät sotainvalidit kasvavan lääkehuollon tarpeessa".

¹⁸⁸ Hoppu, 2015, 235–238.

¹⁸⁹ Helsingin Sanomat 3.10.1987 no 269 "Sankareita! Onko heitä?".

kuntoutuslaitoksiin, että he eivät muistuttaisi meitä kulutushysteriassamme velasta; siitä, keitä meidän on kiitettävä yltäkylläisyydestämme”. Samaa aihepiiriä kommentoitiin myös Suomen Kuvalehden toimittajan, Risto Lindstedtin, kolumnissa ”40 vuoden muisto”¹⁹⁰. Tekstissä keskityttiin pääasiassa samoihin asioihin kuin edeltävissä kirjoituksissa, eli ikääntyneiden invalidien lisääntyviin haasteisiin. Kolumnin viimeisessä kappaleessa esitettiin kysymys siitä, mitä suomalaiset olivat vielä velkaa invalideille: Kirjoittaja vastasi tähän itse, että ”Arvonantoon. Niiden tunnustuksen, jotka eivät vielä ole sotaa kokeneet”. Kaiken kaikkiaan kolumni oli hyvin tunteisiin vetoava: ensinnäkin sen yhteyteen oli lisätty kuva sodassa sokeutuneesta invalidista. Sen lisäksi kirjoitustyyli oli hyvinkin säälivä, tunteellinen ja paikoitellen jopa dramaattinen. Kirjoituksessa mainittiin esimerkiksi, kuinka ”Sota repi heiltä jotain enemmän kuin käden, jalan, näön. Se vei mahdollisuuden.”.

Tutkimusaineistossani ei tullut enää vuoden 1987 jälkeen, yhtä pääkirjoitusta lukuun ottamatta, vastaan suoraan sotainvalideihin liittyviä kantaa ottavia tekstejä. Tämä johtune osittain siitä, että kantaa ottavat tekstit, joissa osoitettiin kunniaa veteraaneille ja korostettiin heidän merkitystään, kohdistuivat myös invalideihin, vaikkei sitä erikseen mainittu.

5.2 Arjen ja eletyn elämän läpikäyntiä

Sotainvalideihin liittyneet uutiset, artikkelit ja reportaasit painottuivat 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa edelleen sotainvalidien viikolle. Myös lehtijuttujen sisällössä oli paljon yhtäläisyyksiä kahteen aikaisempaan vuosikymmeneen. Artikkeleissa ja reportaaseissa oltiin yhä kiinnostuneita yksittäisten sotainvalidien elämästä. Lehtijuttujen kautta pyrittiin usein luomaan laajempi yhteys johonkin pinnalla

---

¹⁹⁰ Suomen Kuvalehti 14.3.1980 no 11 ”40 vuoden muisto”.

olevaan asiaan, kuten esimerkiksi sotainvalidien huolenpitoon. Suomen Kuvalehdessä sotainvalideihin liittyneitä artikkeleita ja reportaaseja ei juuri julkaistu, yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta.

Kuten kahtena aikaisempana vuosikymmenenä, myös 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa, sotainvalidien viikon avausjuhla ja teemaan liittyvät artikkelit ja reportaasit veivät palstatilaa lehdistössä. Yksittäisen sotainvalidin elämään keskittyneissä artikkeleissa ja reportaaseissa kerrottiin usein siitä, miten pysyvän vamman kanssa oli eletty sodan jälkeen, ja millaisia tunteita ja ajatuksia invalidisoituminen sotainvalideissa herätti. Myös haavoittumistilanteesta ja sodan raadollisuudesta saatettiin kertoa. Lisäksi artikkeleissa ja reportaaseissa tuli esille joko jutun kirjoittajan tai invalidin itse kertomana myös epäkohtia, joita sotainvalidit kohtaavat ja olivat kohdanneet. Kaiken kaikkiaan lehtijutuissa olleet sotainvalidit eivät vaikuttaneet olleen katkeria omasta kohtalostaan, ja moni kertoikin olevansa tyytyväinen elettyyn elämään.

Edellä mainittuja asioita näkyi esimerkiksi Helsingin Sanomien vuonna 1982 julkaistussa artikkelissa "Elämänhaluinen mies"¹⁹¹, jossa kerrottiin sodassa halvaantuneen invalidin elämästä. Pyörätuolin kanssa arkeen palaaminen sodan jälkeen kerrottiin olleen vaikeaa; vanhat ystävät katosivat hänen elämästään ja terveiden kanssa keskustelu tuntui invalidista haasteelliselta. Lisäksi tekstissä tuotiin esille myös, kuinka äskettäin invalidilta oli murtunut toinen reisiluu, joka johti lopulta jalan amputoimiseen. Vastoinkäymiset eivät olleet kuitenkaan katkeroittaneet invalidia, vaan tekstissä mainittiin, kuinka hän "kertoilee näitä luonnollisesti. Katkeruus ja itsesääli ei mustaa mieltä.", ja että "Hän on säilyttänyt optimistinsa, vaikka alussa olikin vaikeaa.". Invalidin omien ajatuksien lisäksi tekstin yhteyteen oli lisätty kirjoittajan omaa, voimakasta kunnioitusta huokuvaa pohdintaa. Kirjoittaja

---

¹⁹¹ Helsingin Sanomat 26.9.1980 no 259 "Elämänhaluinen mies".

esimerkiksi kommentoi, kuinka ”Paatuneinkin järkkyy ajatellessaan hänen mahtavaa elämänhaluaan. Se vaatii jotain sellaista, jota kutsutaan huikeaksi tai suureksi”.

Tyytyväisyys elettyyn elämään näkyi myös toisessa Helsingin Sanomien artikkelissa, jossa Veljesliiton toiminnassa lähes 30 vuotta mukana ollut invalidi kertoi ajatuksiaan Veljesliitosta, sotainvalidien yhteishengestä ja haavoittumisestaan. Hän esimerkiksi kommentoi, että ”Harvoin meidän joukossa oikein katkeroituneita tapaa. Hyvää elämisen aikaa on jäänyt. Olisiko tuo elämä ollut sen parempi täysin terveenäkään.”¹⁹²

Sodan raadollisuutta käsiteltiin esimerkiksi Helsingin Sanomien artikkelissa ”Kansa taisteli, Suomet kertovat”¹⁹³, jossa kerrotaan sotainvalidin ja sodassa lääkintälottana toimineen puolison sotakokemuksista ja elämästä sodan jälkeen. Raadollisuus tuli ilmi esimerkiksi invalidin kertoessa, kuinka hän haavoittumisen jälkeisen sairausloman jälkeen toimi B-miehenä, jolloin varsinaisten sotatoimien tilalle tuli enemmän vartiointia ja muita kevyempiä asioita. Invalidi kertoi vuoden 1944 suurhyökkäyksen taisteluista, ja kuinka ”Keräsin divisioonan pastorin kanssa kaatuneilta tuntelevyjä. Se oli järkyttävä kokemus”.

Sodan raadollisuus ja pysyvän vamman aiheuttamat vaikeudet nousivat esille myös Helsingin Sanomien artikkelissa ”Isänmaan veteraanit – Ymmärtääkö nyky-Suomi sotainvalidejaan”¹⁹⁴, jossa kerrottiin kolmen eri invalidin elämää haavoittumisesta nykyhetkeen. Eräs invalidi mainitsi, kuinka hän ollut kuntoutettavana Kaunialan sairaalassa, koska selkä, johon kranaatinsirpale sodassa kaivautui, oli edelleen hyvin kipeä. Sama invalidi kuvailee myös haavoittumistilannettaan, jossa korsuun tulleen osuman takia 11 miehestä vain kolme jäi henkiin. Tekstin kirjoittaja mainitsi kuitenkin,

---

¹⁹² Helsingin Sanomat 29.9.1985 no 265 ”Arvo Veijola on puuhamiehiä sotainvalidien lin osatossa”.

¹⁹³ Helsingin Sanomat 2.12.1984 no 329 ”Kansa taisteli, Suomet kertovat”.

¹⁹⁴ Helsingin Sanomat 1.6.1986 no 147 ”Isänmaan veteraanit – Ymmärtääkö nyky-Suomi”.

ettei kyseinen invalidi valittanut kohtalostaan, koska "Hänellä on vertailukohtaa. Ympärillä on miehiä, joilla on jalkojen paikalla tyngät, osa sormista viety, kädettömiä, halvaantuneita".

Joissain artikkeleissa käsiteltiin myös ajankohtaisia ongelmia, joita sotainvalidit joutuivat 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa kohtaamaan. 1980-luvulla käynnistettyä "uusien" sotainvalidein haravointia¹⁹⁵ käsiteltiin Helsingin Sanomien artikkelissa ""Uusia" sotavammaisia löytyy yhä"¹⁹⁶. Artikkelissa kerrottiin syistä, jotka olivat johtaneet siihen, ettei korvauksia menetetyistä terveydestä ollut saatu tai ymmärretty hakea. Tässä yhteydessä kerrottiin muutaman eri sotainvalidin omia ajatuksia myöhästyneisiin korvauksiin. Eräs invalidi kertoi kärsineensä sodan jälkeen omasta mielestään noidan nuolesta, vaikka todellisuudessa hän oli saanut sirpaleen kaularankaansa.

Toinen 1980-luvulla ja 1990-luvulla sotainvalideihin liittynyt pinnalla ollut ongelmallinen asia oli heidän asuntojensa kunto ja remontoinnin tarve. Vuonna 1982 julkaistussa Hännikäisen väitöskirjassa oli selvitetty, että sotainvalidien ja muiden veteraanien asumistaso oli koko maan mittakaavassa selkeästi heikompi. Myöhemmin 1980-luvulla tutkimus Pohjois-Karjalan sotainvalidien asunto-oloista paljasti, että haja-asutusalueilla 75 % sotainvalideista puuttui jokin asumiseen kuulunut perusmukavuus, eli vesijohto, viemäri, lämmin vesi, sisä-Wc, keskuslämmitys tai kylpyhuone samassa rakennuksessa. Asiaan tuli muutos 1990-luvun alussa, jolloin jokaiseen sotainvalidipiiriin palkattiin, sosiaali- ja terveysministeriön vanhuudenhuoltotyöryhmän ehdotuksen perusteella korjausneuvoja, jonka tarkoituksena oli auttaa sotainvalideja asuntojen korjaamiseen

---

¹⁹⁵ Sotainvalidien Veljesliitto ja valtion tapaturmavirasto järjestivät 1980-luvulla haravointikampanjan, jonka tarkoituksena oli löytää sodasta pysyvän vamman saaneita, jotka eivät koskaan olleet, syystä tai toisesta, kuitenkaan hakeneet sotilasvammalain mukaisia korvauksia. Toiminnan myötä noin 10 000 "uutta" sotainvalidia saivat lain mukaiset korvaukset ja hoitotuen. (Honkasalo, 2000, 471–472; Seppälä, 1990, 328–330).

¹⁹⁶ Helsingin Sanomat 18.5.1988 no 135 ""Uusia" sotavammaisia löytyy yhä".

liittyvissä asioissa ja kysymyksissä. Rahoitusta korjaustöihin saatiin esimerkiksi raha-automaattiyhdistykseltä eli RAY:ltä, sotilasvammalain mukaisista korvauksista ja sotainvalidien omista rahoista. Vuosien 1991–2001 välillä yli 10 000 invalidin kotiin tehtiin korjaustöitä.¹⁹⁷ Vuonna 1993 Helsingin Sanomien artikkelissa ”Pöyryt saivat saunan, wc:n ja makuualkovin”¹⁹⁸ kerrottiin juuri edellä mainituista asioista. Sotainvalidin ja hänen vaimonsa kotiin asennettiin esimerkiksi sähköpatterin uunilämmityksen tueksi. Tämän lisäksi asunto liitettiin kunnan vesijohtoveteen ja rakennettiin sisä-wc.

Yleisönosastopöydällä keskustelu sotainvalideista oli huomattavasti vähäisempää kuin aikaisempina vuosikymmeninä ja verrattuna esimerkiksi sotaveteraaneihin. Tähän vaikutti taatusti osaltaan se, että sotainvalideja koskettanutta lainsäädäntöä oli paikattu useaan otteeseen 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Harvoissa yleisönosastokirjoituksissa nousi esille esimerkiksi Sotainvalidien Veljesliiton toiminnassa mukana olleiden kirjoitukset, joissa kommentoitiin yleensä joitain ajankohtaisia asioita tai ongelmia sotainvalideihin liittyen. Liiton tiedotuspäällikön kirjoituksessa ”Uudistus nähtävä kokonaisuutena”¹⁹⁹ vuodelta 1985 otettiin esimerkiksi kantaa vanhentuneita invalideja koskevaan lainsäädäntöön, joka kirjoittajan mielestä ei vastannut tarpeeksi invalidien tarpeita.

---

¹⁹⁷ Hoppu, 2015, 265–267.

¹⁹⁸ Helsingin Sanomat 6.9.1993 no 243 ”Pöyryt saivat saunan, wc:n ja makuualkovin”

¹⁹⁹ Helsingin Sanomat 1.10.1985 no 267 ”Uudistus nähtävä kokonaisuutena”.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa selvitin sotaveteraaneihin- ja invalideihin liittyvää uutisointia ja siinä tapahtuneita muutoksia 1960-luvulta 1990-luvun alkuun saakka. Lisäksi selvitin, millainen kuva heistä muodostui lehtijuttujen perusteella. Tutkielmassa analysoin Helsingin Sanomissa ja Suomen Kuvalehdessä julkaistuja pääkirjoituksia ja muita kantaa ottavia tekstejä, artikkeleita, reportaaseja ja mielipidekirjoituksia.

Kahden eri veteraaniliiton perustaminen ja niiden toiminnan laajentuminen 1950-luvun lopulla ja erityisesti 1960-luvun alussa vaikuttivat siihen, että sotaveteraanien asioita alettiin käsittelemään laajemmin lehdistössä. Veteraaniliitot pyrkivät parantamaan sotaveteraanien yhteiskunnallista asemaa vaatimalla esimerkiksi eläkeiän laskua. Ne pyrkivät tuomaan asioita yhteiskunnalliseen keskusteluun järjestämällä esimerkiksi marsseja. 1960–1970-luvulla lehtijuttujen diskurssi liittyikin useimmiten veteraaniliittojen esiin nostamiin asioihin ja vaatimuksiin. Jonkin verran myös sotaveteraanien arvostus ja sen puuttuminen nousi esille. Yleinen suhtautuminen veteraaneihin oli esimerkiksi pääkirjoituksissa ja muissa kantaa ottavissa teksteissä myönteinen. Veteraaniliittojen ajamat asiat saivat lehdistöltä ymmärrystä ja tukea, ja samassa yhteydessä saatettiin kritisoida voimakkaasti valtiovallan riittämättömiä toimia. Sotaveteraanien kokemien haasteiden ympärillä pyörineen keskustelun yhteydessä tuotiin esille, enemmän tai vähemmän kierrellen, heidän merkityksensä Suomen itsenäisyyden kannalta.

Sotaveteraanit pääsivät itse lehdistössä ääneen erilaisten artikkeleiden ja reportaasien kautta, joita julkaistiin esimerkiksi veteraaniliittojen järjestämien tapahtumien yhteydessä. Tyytymättömyys ja katkeruus valtiovallan toimiin veteraanasioiden hoitamisessa oli näissä lehtijutuissa ensisijaisena diskurssina. Myös heidän kokemuksensa yhteiskunnan ja etenkin nuorison välinpitämättömyydestä nousi esille. Yleisönosastopalstalla keskustelu veteraanasioista oli vilkasta läpi 1960–1970-luvun. Sielläkin esiin nousi esimerkiksi valtion riittämättömät toimet ja petetyt lupaukset.

Sotainvalidien asema sotien jälkeisessä yhteiskunnassa oli erilainen kuin muiden veteraanien. Heistä huolehtiminen nähtiin yhteiskunnan velvollisuutena ja kunniasiana. Sotainvalideihin kohdistunutta lainsäädäntöä kehitettiin jo sotien aikana, ja sen jälkeen useaan otteeseen vastaamaan paremmin heidän tarpeitaan. Tärkeänä edunvalvojana toimi Sotainvalidien Veljesliitto, joka puuttui useaan otteeseen jälkeen jääneeseen lainsäädäntöön ja painosti päättäjiä kehittämään sitä. Syksyisin Veljesliiton järjestämä sotainvalidien viikko ja siihen oleellisesti kuulunut rahan keräys herätti vuosittain lehdistön kiinnostuksen sotainvalidien asioita kohtaan. 1960–1970-luvulla sotainvalideihin liittyneissä kantaa ottavissa teksteissä diskurssi liittyi valtiovallan ja kansalaisten kollektiiviseen vastuuseen sotainvalideja kohtaan. Esimerkiksi pääkirjoituksissa muistutettiin usein käynnissä olleesta keräyksestä ja kehoitettiin kansalaisia osallistumaan siihen. Kaiken kaikkiaan kirjoituksissa oli havaittavissa voimakasta sympatiaa sotainvalideja kohtaan. Valtiovalta sai, sotaveteraaneihin liittyneiden kirjoitusten tavoin, arvostelua siitä, millä tavoin se oli hoitanut sotainvalidien asioita

Lehdistössä julkaistiin läpi koko tutkimusajankohdan ajan lukuisia artikkeleita ja reportaaseja, joissa kerrottiin yksittäisten sotainvalidien elämästä sotien jälkeisinä vuosikymmeninä. Ne sisälsivät paljon sotainvalidien omia ajatuksia. 1960–1970-luvulla artikkeleissa ja reportaaseissa keskityttiin pääasiassa tavallisen arjen kuvaamiseen. Sotainvalideista sai lehtijuttujen perusteella hyvin sopeutuvaisen, sisukkaan ja vaatimattoman kuvan. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, kun kerrottiin,

millä tavoin työnteko oli onnistunut, pysyvistä vammasta huolimatta. Sotainvalidit kertoivat myös kokemistaan vaikeuksista, jotka liittyivät vaivojen pahentumiseen ja heikkoon taloudelliseen tilanteeseen. Näistä kerrottiin yleensä toteavasti, ilman valitusta tai katkeruutta. Yleisönosastopalstalla sotainvalidien kirjoitukset olivat huomattavasti värikkämpiä. Arvostelun kohteeksi joutuivat erityisesti päättäjät, joiden toimintaa sotainvalidien eteen pidettiin välillä jopa häpeällisenä. 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa eläköityneet ja eläkeikää lähestyneet sotainvalidit saivat edelleen palstatilaa artikkeleissa ja reportaaseissa. Arjen kuvaamiseen liittyneen diskurssin lisäksi lehtijutuissa korostui invalidien ajatukset eletystä elämästään ja haavoittumistilanteestaan. Ääneen päässeet invalidit olivat pääasiassa tyytyväisiä elettyyn elämään, eikä haavoittumiseen ainakaan kerrottu liittyneen katkeruutta.

1980-luku ja etenkin sen viimeiset vuodet merkitsivät muutosta etenkin sotaveteraaneihin liittyvässä uutisoinnissa. Tuota aikaa pidetään yleisesti veteraanien arvostuksen nousemisen aikana: veteraanit vastaanottivat tuolloin ensimmäistä kertaa valtiovallalta tunnustusta tehdyistä uhrauksista ja teoista. Vuonna 1987 vietettiin ensimmäistä kertaa kansallista veteraanipäivää, jonka tarkoituksena oli osoittaa kunnioitusta ja arvostusta veteraaneja ja invalideja kohtaan. Tapahtumat Suomen sisä- ja ulkopoliitikassa vaikuttivat siihen, että veteraanien muistaminen ja uhrauksista puhuminen helpottui ja siitä tuli vähemmän arveluttavampaa. Lehdistössä muutos näkyi selkeästi. Jos aiemmin sotaveteraaneihin liittyneiden lehtijuttujen diskurssi oli keskittynyt pääasiassa heidän heikkoon yhteiskunnalliseen asemaansa esimerkiksi taloudellisesti, 1980-luvun loppupuolelta lähtien keskityttiin heidän tekojen ja uhrauksien korostamiseen ja arvostamiseen. Esimerkiksi pääkirjoituksissa ja muissa kantaa ottavissa teksteissä oli havaittavissa kunnianpalautus veteraaneja kohtaan. Monissa kolumneissa otettiin myös rohkeasti kantaa syihin, jotka olivat johtaneet siihen, että veteraanien julkinen tunnustus ja arvostus oli viipynyt niin kauan. Teksteissä arvosteltiin esimerkiksi aiempien vuosien ja vuosikymmenten tapaa myötäillä Neuvostoliittoa. Myös talvisodan

totuudenmukaisiin tulkintoihin, jotka tulivat esiin 1980-luvun loppupuolella, ja niiden vaikutusta veteraanien arvostukseen, otettiin kantaa. Artikkeleissa ja reportaaseissa 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa esiin päässeet veteraanit olivat helpottuneita ilmapiirin ja julkisen arvostuksen muutoksesta. Heidän kommenteista oli kuitenkin havaittavissa pettymystä siihen, kuinka kauan siihen oli mennyt.

Sotaveteraaneihin ja -invalideihin liittyneiden lehtijuttujen diskurssi liittyi pitkään heidän yhteiskunnalliseen asemaansa ja siihen vaadittuihin parannuksiin. Molemmat vastaanottivat lehdistöltä tukea ja myönteistä suhtautumista. Tietyntyylinen sotasankaruuden korostaminen oli hyvin marginaalissa lähes koko tutkimusajankohdan ajan, vaikkakin esimerkiksi pääkirjoituksissa ja muissa kantaa ottavissa teksteissä veteraanien ja invalidien uhrauksien ja tekojen merkitys tunnustettiin. Usein siitä kirjoitettiin kuitenkin enemmän tai vähemmän kierrellen.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Helsingin Sanomat. 1960–1993. Saatavana digitaalisesti osoitteista <https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/0355-2047?display=THUMB&year=1960> ja <https://www.hs.fi/aikakone/>

Suomen Kuvalehti. 1960–1993. Saatavana digitaalisena osoitteessa <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/titles/0039-5552?display=THUMB&year=1960>.

Kirjallisuus

Alasuutari, Pertti. (2017). *Tasavalta: Sodan jälkeisen Suomen kaudet ja trendit* (2. uud. laitos). Vastapaino.

Alenius, Kari. (2000). *Viron, Latvian ja Liettuan historia*. Atena.

Appelsin, Ulla., & Rehn, Elisabeth. (2004). *Adolf Ehrnrooth: Kenraalin vuosisata: muistopainos, Adolf Ehrnrooth 9.2.1905-26.2.2004* (5. p). Gummerus: Ajatus.

Enkenberg, Ilkka. (2014). *Suomalaiset sotasankarit*. Readme.fi.

Harjula, Minna. (1997). Degeneraatio- ja invalidikeskustelu 1900-luvun alkupuolen Suomessa (1900–1939). Teoksessa Nygård, Toivo., & Tuunainen, Kari. (toim.). *Avun kohteesta itsensä auttajaksi: Katsaus Suomen vammaishistoriaan*. Atena.

Honkasalo, Markku. (2000). *Suomalainen sotainvalidi*. Otava.

Honkasalo, Markku. (2007). *Sotiemme veteraanien päivä: Kansallinen veteraanipäivä 20 vuotta 1987–2007*. Kansallisen veteraanipäivän valtakunnallinen päätoimikunta.

Hoppu, Tuomas. (2015). *Sotainvalidit edellä käyden - vammoista huolimatta: Sotainvalidien Veljesliitto 75 vuotta: Krigsinvalidernas Brödraförbundet 75 år = Krigsinvaliderna föregångare - trots skadorna*. Sotainvalidien Veljesliitto.

Hägglund, Gustav. (2011). *Adolf Ehrnrooth – puolustustahdon apostoli*. Teoksessa Hägglund, Gustav., Jaakkonen, Pasi., & Simula, Matti. *Värikkäät kenraalit: Sankaritekoja ja skandaaleja*. Otava.

Hännikäinen, Irmeli. (1982). *Suomalainen veteraani: Tutkimus vuosien 1939–1945 sotavammaisten ja muiden sotaveteraanien elinoloista ja niihin vaikuttamisesta yhteiskunnan sääteilytoiminnan avulla*. Sosiaalipoliittinen yhdistys.

Juutilainen, Antti & Kärävä, Simo. (1997). *Tammenlehvään kansa: Kansallisen veteraanipäivän kymmenvuotistaival 1987–1997*. Kansallisen veteraanipäivän työryhmä.

Kemppi, Jaakko. (2023). *Mannerheim-ristin ritarit sodan jälkeen* (1. painos). Reuna Publishing House.

Kinnunen, Tiina., & Jokisipilä, Markku. (2012). *Shifting Images of "Our Wars": Finnish Memory Culture of World War II*. Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim), *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*. Leiden: Brill.

Kivimäki, Ville (2012) *Between Defeat and Victory: Finnish Memory Culture of the Second World War*. *Scandinavian Journal of History* vol 37:4, 482–504.

Kolbe, Laura. (1996). *Eliitti, traditio, murros: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990*. Otava.

Kukkonen, Martti. (1972). *Sotaveteraanien erityissosiaaliturvan perustelut*. Helsingin yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos.

Malmberg, Raili. (1991). *Yleislehtien kuohuvat vuodet*. Teoksessa Tommila, Päiviö., Uino, Ari., & Aikakauslehtien liitto. (1991). *Suomen lehdistön historia: 8, Aikakauslehdistön historia: yleisaikakauslehdet*. Kustannuskiila.

Mäkilä, Kimmo. (2007). *Tuhoa, tehoa ja tuhlausta: Helsingin Sanomien ja New York Timesin ydinaseuutisoinnin tarkastelua diskurssianalyttisestä näkökulmasta 1945–1998*. Jyväskylän yliopisto.

Nivala, Sirkka. (2010). *Kokemuksellinen vanheneminen sotainvalideilla: Suomalaisten sotainvalidien kokemus elämänkulustaan ja ikääntymisestään*. Jyväskylän yliopisto

Pyykkönen, Miikka & Valtonen, Heli. (2022). *Diskurssianalyttinen historiantutkimus*. Teoksessa Ihalainen, Pasi., Valtonen, Heli., Havu, Kaarlo., Marjanen, Jani., Pyykkönen, Miikka., Pikkanen, Ilona., Saarinen, Taina., Tolonen, Mikko., & Gaudeamus oy (Toim.). *Sanat siltana menneeseen: Kielelliset lähestymistavat historiantutkimuksessa*. Gaudeamus.

Ranta-Knuuttila, J. Jaakko. (1967). *Sotavammaisten huolto Suomessa*. WS.

Ryynänen, Leena. (Toim.). (1994). *Suomalaisen rintamaveteraanin muotokuva: Veteraani-
projekti 1992:n loppuraportti*. Sosiaali- ja terveysministeriö: Kansanterveyslaitos.

Salminen, Esko. (1988). *Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980*. Teoksessa Tommila, Päiviö., Perko, Touko., Sanomalehtien liitto, & Tommila, Päiviö. *Suomen lehdistön historia: 3, Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila.

Salminen, Esko., & Vanhanen, Hannu. (1996). *Vaikeneva valtiomahti? Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968–1991*. Edita.

Sipilä, Jorma & Anttonen, Anneli. (2008). *Miten hyvinvointivaltio muutti elämäämme?* Teoksessa Häggman, Kai., & Aalto, Seppo. (toim.). *Suomalaisen arjen historia. 4: Hyvinvoinnin Suomi*. Weilin + Göös.

Sulamaa, Kaarle. (2006). *"Himmetä ei muistot koskaan saa."* *Veteraanien järjestäytyminen ja muutokset muistamisen mahdollisuuksissa*. Teoksessa Kinnunen, Tiina, Ville Kivimäki, ja Anders Ahlbäck. *Ihminen sodassa: Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Helsinki; Jyväskylä: Minerva, 2006.

Sulamaa, Kaarle. (2007). *Veteraania ei jätetä: Suomen Sotaveteraaniliitto 1957–2007*. Edita.

Tuominen, Marja. (1991). *"Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia"*: *Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Helsingissä: Otava.

Tuomisto, Tero. (2004). *Eturintamassa veteraanien hyöksi: Rintamaveteraaniliitto 40 vuotta: Rintamaveteraaniliiton kannatusäätiö 10 vuotta*. Rintamaveteraaniliitto ry:n kannatusäätiö.

Uino, Ari. (2014). *Sotiemme veteraanit: Rintamalta rakentamaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Bookwell.

Vainio-Korhonen, Kirsi. (2017). *Vastuullinen historia*. Teoksessa Lindman Satu, Koskivirta Anu & Eilola Jari (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.

Vares, Vesa (2007) *Kuitenkin me voitimme! Uuspatrioottiset tulkinnat talvi- ja jatkosodasta suomalaisissa populääriesityksissä*. Teoksessa Markku Jokisipilä (toim.) *Sodan totuudet: Yksi suomalainen vastaa 5,7 ryssää*. Helsinki: Ajatus.

Vihavainen, Timo. (1991). *Kansakunta rähmällään: Suomettumisen lyhyt historia*. Otava.

Verkkojulkaisut

Leino-Kaukiainen, Pirkko. (2005). Marttila, Heikki (1915–1993). SKS Kansallisbiografia. Haettu 18.10.2024 osoitteesta <https://kansallisbiografia-fi.ezproxy.jyu.fi/kansallisbiografia/henkilo/1635>

Kirjasampo.fi. *Tarkka, Jukka*. Haettu 18.10.2024 osoitteesta <https://www.kirjasampo.fi/fi/kulsa/saha3%253Auc68f000c-a5c3-44d4-ac81-c1cf7a78dbea>

Valtiokonttori.fi. *Perustietoa sotainvalidien ja rintamaveteraanien määrärahoista*. Haettu 20.10.2024 osoitteesta <https://www.valtiokonttori.fi/yleinen/perustietoa-sotainvalidien-ja-rintamaveteraanien-maararahoista/>

Vesikansa, Jyrki. (2009). *Juntunen, Simo (1920–2009)*. SKS Kansallisbiografia. Haettu 18.10.2024 osoitteesta <https://kansallisbiografia-fi.ezproxy.jyu.fi/kansallisbiografia/henkilo/8662>

Vihavainen, Timo. (2004). *Jussila, Osmo (1938–2019)*. SKS Kansallisbiografia. Haettu 18.10.2024 osoitteesta <https://kansallisbiografia-fi.ezproxy.jyu.fi/kansallisbiografia/henkilo/8583>